

Ks. ANDRZEJ PIWOWAR

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin

SYRACH – OBROŃCA PRAWOWITEGO ARCYKAPŁANA

SIRA – THE DEFENDER OF THE LEGITIMATE HIGH PRIEST

SUMMARY: Sira in Praise of The Ancestors (Fathers) (Syr 44–50) dedicates so many places to the high priest Aaron (45:6-22) and Simeon (50:1-21), and mentions Phinehas (45:23-26) as well. Comparing how many places the Sage dedicates to these persons, compared to, for example, Moses or David, it could be asked, why does Sira pay so much attention to the high priests? In this article, the author tries to show the reason for such a great interest in these persons and to answer the question, why does the Sage put Simeon among these remarkable and famous persons, while, indeed, he is not mentioned in the other Books of the Bible? This article is divided into two parts. In the first one, there is a historical and social background of Israel in the first half of the second century BCE, which shows *Sitz im Leben* of The Wisdom of Ben Sira. Then, especially, the author concentrates on defending the office of high priest, which takes place in that period of time. The second part of this article consists of the analysis of texts referring to the high priests, mentioned before, seen in the historical background events written about in the first part. Finally, the author thinks that when Sira mentions Aaron, Phinehas or Simeon, he stands up to speak with a confident voice in the fight for defence of the office of high priest. He declares for the legitimate high priest, Onias, and rejects usurpers, because they do not belong to Aaron's tribe, with whom God made an everlasting covenant referring to the priesthood.

SŁOWA-KLUCZE: *Stary Testament, Mądrość Syracha, historia Izraela, Aaron, Pinchas, Szymon II*

KEYWORDS: Old Testament, The Wisdom of Ben Sira, history of Israel, Aaron, Phinehas, Simeon II

Księgi mądrościowe *Starego Testamentu* nie poświęcają zbyt wiele miejsca kapłaństwu ani kultowi. Wystarczy przytoczyć dane statystyczne, aby się o tym przekonać. Hebrajskie słowo *kōhēn* (*kapłan*) występuje zaledwie raz w korpusie protokanonicznych hebrajskich ksiąg mądrościowych (zob. Hi 12,19), nie wliczając do niego *Księgi Psalmów*¹. W *Septuagincie* słowo *hiereus* pojawia się jedynie pięć razy w księgach mądrościowych (Hi 12,19;

¹ *A New Concordance of the Bible. Thesaurus of the Language of the Bible Hebrew and Aramaic Roots, Words, Proper Names, Phrases and Synonyms*, red. A. Even-Shoshan, Jerusalem 1997, s. 522-524.

Syr 7,29.31; 50,1.12)². Na tej podstawie można powiedzieć, że kapłaństwo nie jest nawet tematem drugo- czy trzeciorzędnym tychże ksiąg *Pisma Świętego*, zostało prawie zupełnie przez nie pominięte.

Od tego ogólnego i uproszczonego obrazu odbiega *Księga Mądrości Syracha*. Kapłaństwo, podobnie jak w innych księgach mądrościowych, nie jest jednym z głównych tematów tejże księgi³, ale uderzająca jest objętość miejsca, które mędrzec poświęca kapłanom w ostatniej części swego dzieła, tzw. „Pochwale ojców” (Syr 44,1–50,24)⁴. Już przy pobieżnej lekturze tej części dzieła Syracha uwagę czytelnika zwraca fakt wyakcentowania postaci Aarona, któremu autor poświęcił aż sześćdziesiąt trzy stychy⁵, podczas gdy Mojżeszowi, najważniejszej postaci *Starego Testamentu* zaledwie osiemnaście stychów⁶. Zdziwienie czytelnika wzrasta jeszcze bardziej, gdy w ostatniej części „Pochwały ojców” napotyka przepiękny i długi hymn poświęcony Szymonowi, synowi Oniasza, któremu poświęcone są aż sześćdziesiąt dwa stychy. Uważny czytelnik zwróci także uwagę, że mędrzec wśród postaci, które wychwala, umieścił również

² A *Concordance to the Septuagint and the Other Greek Versions of the Old Testament (Including the Apocryphal Books)*, red. E. Hatch, H.A. Redpath, Grand Rapids 1998, s. 682.

³ N. Calduch-Benages podkreśla jednak, że mędrzec jest żywo zainteresowany kultem: *A differenza degli altri autori sapienziali, Ben Sira mostra un grande interesse per il culto in tutti i suoi aspetti, dai più rilevanti (il sacerdozio, i sacrifici, le offerte, le norme culturali del tempio) fino a quelli di minore importanza (i voti, gli Urim e i Tumim, i tempi sacri), le pratiche illecite*. N. CALDUCH-BENAGES, «Le vesti di Arone, simbolo culturale [Sir 45,6-22]», *PSV* 60:2009, s. 69. R. PETRAGLIO, *Il libro che conta-mina le mani. Ben Sirac rilegge il libro e la storia d'Israele*, Palermo 1993, s. 139.

⁴ M. GILBERT, *La Sapienza del cielo*, Milano 2005, s. 198; A.A. DI LELLA, «Wisdom of Ben Sira», *ABD* VI, s. 938; J. MARBÖCK, «Der Hohepriester Simon in Sir 50. Ein Beitrag zur Bedeutung von Priestertum und Kult im Sirachbuch», w: *Thesaurus of Wisdom. Studies in Ben Sira and The Book of Wisdom*. FS. M. Gilbert [BETL 143], red. N. Calduch-Benages, J. Vermeylen, Leuven 1999, s. 216; O. MULDER, «Two Approaches: Simon the High Priest and YHWH God of Israel/God of All in Sirach 50», w: *Ben Sira's God. Proceedings of the International Ben Sira Conference Durham – Ushaw College 2001* [BZAW 321], Berlin–New York 2002, s. 222-223; P.W. SKEHAN, A.A. DI LELLA, *The Wisdom of Ben Sira* [AB 39], New York 1987, s. 497. A. Minissale uważa, że Syr 50,22-24 nie należy do „Pochwały ojców”, lecz stanowi część zakończenia księgi. A. MINISSALE, *Siracide (Ecclesiastico)* [Nuovissima versione della Bibbia 23], Torino 2002, s. 10.

⁵ Liczbę stychów podają za wydaniem krytycznym tekstu *Księgi Mądrości Syracha* J. Zieglera, *Sapientia Iesu Filii Sirach* [Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis 12.2], Göttingen 1980. W niniejszym artykule będę posługiwał się tekstem greckim *Księgi Mądrości Syracha* ze względu na fakt, że jest to tekst kanoniczny. Numeracja wersetów zostaje przejęta z *Biblii Tysiąclecia*, tak aby czytelnik mógł łatwo odnaleźć analizowane teksty oraz odniesienia do nich.

⁶ T.R. LEE, *Studies in the Form of Sirach 44 – 50* [SBL Dissertation Series 75], Atlanta 1986, s. 12; T. MAERTENS, *L'éloge des pères (Ecclesiastique XLIV-L)* [Lumière et vie 5], Bruges 1956, s. 96; V. MORLA ASENSIO, «Sabiduría, culto y piedad en Ben Sira», *Scriptorium Victoriense* 40:1993, s. 129; S.M. OLYAN, «Ben Sira's Relationship to the Priesthood», *HTR* 80:1987, s. 267; P.W. SKEHAN, A.A. DI LELLA, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 510; M.E. STONE, «Ideal Figures and Social Context: Priest and Sage in the Early Second Temple Age», w: *Ancient Israelite Religion. Essays in Honor of Frank Moore Cross*, red. P.D. Miller, P.D. Hanson, S.D. McBride, Philadelphia 1987, s. 580. A. Minissale dysproporcję pomiędzy długością tekstu poświęconego Mojżeszowi i Aaronowi przypisuje długości opisu stroju arcykapłana (45,8c-12). A. MINISSALE, *Siracide*, s. 214.

Pinchasa, osobę raczej nienależącą do pierwszoplanowych w *Biblii hebrajskiej*, której poświęca siedemnaście stychów, podczas gdy np. Dawidowi, którego nie potrzeba prezentować – trzydzieści trzy stychy, Eliaszowi – dwadzieścia pięć, a Izajasza zaledwie wspomina (Syr 48,22c)⁷. Skąd wzięły się owe dysproporcje i dlaczego mędrzec poświęca aż tak wiele miejsca kapłanom? Kim był wspomniany Szymon, syn Oniasza, i dlaczego został umieszczony w „Pochwale ojców”, skoro nie był postacią aż tak znaną i zasłużoną dla Izraela, jak inni wspomniani w Syr 44–49?

Zdecydowana większość egzegetów identyfikuje arcykapłana Szymona, syna Oniasza, którego wychwala Syrach w 50. rozdziale swego dzieła, z Szymonem II, synem Oniasza II. Szymon II pełnił urząd arcykapłana od ok. 219 do 196 r. przed Chr. i był wnukiem Szymona I⁸.

⁷ V. MORLA ASENSIO, «Sabiduría, culto y piedad en Ben Sira», s. 129.

⁸ S.T. CARROLL, «Simon (person)», ABD VI, s. 28; J.L. CRENSHAW, «The Book of Sirach. Introduction, Commentary, and Reflections», w: *The New Interpreter's Bible V*, red. L.E. Keck, Nashville 1997, s. 858; A.A. DI LELLA, «Wisdom of Ben Sira», s. 938; H. DUESBERG, I. FRANSEN, *Ecclesiastico*, Torino-Roma 1966, s. 77; J. MARBÖCK, «Der Hohepriester Simon in Sir 50», s. 218; T. MIDDENDORP, *Die Stellung Jesu Ben Siras zwischen Judentum und Hellenismus*, Leiden 1973, s. 167-168; A. MINISSALE, *Siracide*, s. 236; C. MOPSIK, *La Sagesse de ben Sira*, Lagrasse 2003, s. 314; T.R. LEE, *Studies in the Form of Sirach 44-50* [SBL 75], Atlanta 1986, s. 10; L.G. PERDUE, *Wisdom and Cult. A Critical Analysis of the Views of Cult in the Wisdom Literatures of Israel and the Ancient Near East* [Society of Biblical Literature Dissertation Series 30], Missoula 1977, s. 189-194; G. SAUER, *Jesus Sirach/Ben Sira* [Das Alte Testament Deutsch. Apokryphen 1], Göttingen 2000, s. 338-339; P.W. SKEHAN, A.A. DI LELLA, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 514-550; J. VELLA, «Ecclesiastico», w: *La Sagrada Escritura. Texto y comentario. Antiguo Testamento, V: Eclesiástico, Isaías, Jeremías, Ezequiel*, red. A.T. Fernández, Madrid 1970, s. 207; B.G. WRIGHT III, «Fear the Lord and Honor the Priest». Ben Sira as Defender of the Jerusalem Priesthood», w: *The Book of Ben Sira in Modern Research. Proceedings of the First International Ben Sira Conference 28-31 July 1996 Soesterberg, Netherlands* [BZAW 255], red. P.C. Beentjes, Berlin–New York 1997, s. 194; B.G. WRIGHT III, «Ben Sira and the Book of the Watchers on the Legitimate Priesthood», w: *Intertextual Studies in Ben Sira and Tobit. Essays in Honor of Alexander A. Di Lella*, O.F.M. [CBQ.MS 38], red. J. Corley, V. Skemp, Washington 2005, s. 245. Na temat tożsamości Szymona w Syr 50,1-21 zob. J.C. VANDERKAM, «Simon the Just: Simon I or Simon II?», w: *Pomegranates and Golden Bells. Studies in Biblical, Jewish, and Near Eastern Ritual, Law, and Literature in Honor of Jacob Milgrom*, red. D.P. Wright, D.N. Freedman, A. Hurvitz, Winona Lake 1995, s. 309-310; G.J. WIGHTMAN, «Ben Sira 50:2 and the Hellenistic Temple Enclosure in Jerusalem», w: *Trade, Contact, and the Movement of Peoples in the Eastern Mediterranean. Studies in Honour of J. Basil Hennessy* [Mediterranean Archaeology Supplement 3], red. S. Bourke, J.P. Descœudres, Sydney 1995, s. 278-280. J.C. VanderKam rozważa możliwość, że Szymon, o którym jest mowa w Syr 50,1-21, może być Szymonem I. Zdaniem uczonego żywy i barwny opis postaci arcykapłana nie jest dowodem na to, iż Syrach widział osobiście Szymona, o którym pisze; ponadto jest wiele argumentów za tym, że opisana postać arcykapłana należała do przeszłości, np. wyrażenia „za życia swego” (50,1b), „za dni swoich” (50,1c), „za dni jego” (50,3a). Jeśli Syr 50,1-21 należy do „Pochwały ojców”, to należałoby uznać, że Szymon, o którym tu mowa, nie był postacią współczesną autorowi. VanderKam zauważa jednak, że to, co mówi Syr 50,1-4 o pracach budowlanych, które przeprowadził Szymon wskazywałoby, że chodzi tu o Szymona II, choć stwierdza niezgodność pomiędzy pracami budowlanymi, o których mówi Syrach i tymi, o których mówi Józef Flawiusz w *Ant. XII.3,3 §138-144*. J.C. VANDERKAM, «Simon the Just: Simon I or Simon II?», s. 314-316; J.C. VANDERKAM, *From Joshua to Caiaphas. High Priests after the Exile*, Minneapolis-Assen 2004, s. 149-151. G. Pérez Rodríguez w swoim komentarzu do *Mądrości Syracha* identyfikuje Szymona, o którym mowa w Syr 50, 1-21 z Szymonem bratem Jonatana – następcy Judy Machabeusza. G. PÉREZ RODRÍGUEZ, «Ecclesiastico», w: *Biblia Comentada, IV: Libros Sapienciales* [Biblioteca de autores cristianos],

Aby odpowiedzieć na wcześniej postawione pytania, musimy najpierw zapoznać się z sytuacją społeczno-polityczno-historyczną Izraela w pierwszej połowie II w. przed Chr., która stanowi *Sitz im Leben* Syr 50 i bez której tekst ten pozostaje niezrozumiały i trudny do wyjaśnienia.

I. TŁO HISTORYCZNE

W roku 332 przed Chr. Aleksander Wielki zadał klęskę królowi Dariuszowi III Kodomanowi (rządził Persją w latach 336-330 przed Chr.). W rezultacie tego zwycięstwa Izrael i Juda (nazywane odtąd wspólną nazwą Judea) znalazły się wśród innych krajów rejonu Bliskiego Wschodu pod panowaniem greckim⁹.

Po śmierci Aleksandra Wielkiego (23.06.323 r. przed Chr.) jego wielkie imperium rozpadło się na kilka samodzielnych królestw hellenistycznych, które kultywowały tradycję grecką i idee zmarłego władcy. W wyniku walk pomiędzy tymi państwami wyłoniły się trzy główne dynastie królewskie: Antygonidów w Macedonii, Seleucydów w Syrii, Mezopotamii i krajach położonych na wschodzie oraz Ptolemeuszów, którzy władali Egiptem i częścią wschodnich obszarów basenu Morza Śródziemnego. Judea po bitwie pod Gazą (312 r. przed Chr.)¹⁰ znalazła się więc pod panowaniem Ptolemeuszów¹¹.

Greccy władcy nie powołali swego namiestnika, administrację pozostawili w rękach, istniejącej od czasów Ezdrasza Rady Starszych. Przewodniczył jej arcykapłan, który stał się w pewnym sensie królem zależnego państwa¹². Pod rządami Ptolemeuszów mieszkańcom Palestyny żyło się całkiem spokojnie i dostatnio. Zwłaszcza dobrze wiodło się warstwom wyższym, którym przewodził ród Tobiadów. Rodzina ta wywodziła się od Tobiasza Ammonity, który, z nominacji Persów, był odpowiedzialny za utrzymanie porządku

red. M.G. Cordero, G. Pérez Rodríguez, Madrid 1967, s. 1297-1298. Jednak samo stwierdzenie G. Péreza Rodrígueza zawiera w sobie sprzeczność, ponieważ najpierw mówi on, że Syrach był naocznym świadkiem życia i czynów Szymona (s. 1297), co oznacza, że mędrzec musiałby żyć znacznie później niż powszechnie się przyjmuje, a po wtóre, na końcu swego komentarza do Syr 50,1-21 identyfikuje Szymona z Szymonem II, synem Oniasza II (s. 1299), po trzeciej, identyfikacji Szymona z Szymonem Machabeuszem sprzeciwia się Syr 50,1a, gdzie jest mowa, że Szymon był synem Oniasza.

⁹ M. GRANT, *Dzieje dawnego Izraela*, Warszawa 1991, s. 229; M. NOTH, *Storia d'Israele* [Biblioteca di cultura religiosa 25], Brescia 1975, s. 421-422; J. WARZECHA, *Historia dawnego Izraela*, Warszawa 2005, s. 431-432.

¹⁰ *Ant.* XII.1, § 3-6.

¹¹ J. BRIGHT, *Historia Izraela*, Warszawa 1994, s. 430; J. WARZECHA, *Historia dawnego Izraela*, s. 435-436.

¹² J. BRIGHT, *Historia Izraela*, s. 430-431; M. GRANT, *Dzieje dawnego Izraela*, s. 230; M. NOTH, *Storia d'Israele*, s. 423-424.

i ściąganie podatków po wschodniej stronie Jordanu (Zajordania); był on także naczelnikiem możnego klanu jahwistycznego oraz jednym z głównych przeciwników Nehemiasza (zob. Ne 2,10.19; 3,35; 4,1; 6,12.19)¹³.

*The pro-Ptolemaic tendencies of the Tobiad family, dating from this period and based on common commercial interests, were for a long time an important factor in Jewish politics, and were even maintained in one branch of the family after Palestine came under Seleucid control*¹⁴.

Za panowania Ptolemeusza III Euergetesa (246-221 przed Chr.) doszło do pierwszego konfliktu pomiędzy władzą grecką a rządzącymi Judeą. Arcykapłan Oniasz II (260-220 przed Chr.) z rodu Sadoka odmówił, prawdopodobnie pod wpływem wrogich Egiptowi Seleucydów, płacenia podatków Ptolemeuszom (por. *Ant.* XII.4, 1 § 158n)¹⁵. Pod wpływem tej niesubordynacji arcykapłana władze egipskie odebrały mu jurysdykcję w sprawach świeckich i przenieśli na Józefa, syna siostry Oniasza II z rodziny Tobiadów, powiększając zakres jego władzy (do tej pory był on głową swego rodu)¹⁶. Dzięki temu stał się wkrótce sławnym poborcą podatkowym, przedsiębiorcą i finansistą na skalę międzynarodową (zob. *Ant.* XII.4, 5 § 180-185). Utrzymywał on regularne i ściśle kontakty z dworem Ptolemeuszów¹⁷. Jego polityka służyła interesom małej, wpływowej grupy wyższej warstwy żydowskiego społeczeństwa, a on sam w ogóle nie interesował się położeniem niższych warstw społecznych, które u Oniasza II szukały pomocy i obrony przeciwko nadużyciom władzy. W ten sposób naród żydowski mieszkający w Judei został podzielony na dwie grupy: pierwszą stanowili pobożni i biedni (niższe warstwy społeczne), drugą zaś – bogaci i hellenizujący. Oniasz II stanął po stronie tej pierwszej grupy¹⁸.

¹³ M. GRANT, *Dzieje dawnego Izraela*, s. 218; M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo. Studi sul loro incontro, con particolare riguardo per la Palestina fino alla metà del II secolo a.C.* [Biblioteca di storia e storiografia dei tempi biblici 14], Brescia 2001, s. 543-544; P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabaeon Periods», w: *Israelite and Judaeon History*, red. J.H. Hayes, J.M. Miller, Philadelphia-London 1977, s. 572-573; J.A. SOGGIN, *Storia d'Israele* [Biblioteca di cultura religiosa 44], Brescia 1984, s. 423.

¹⁴ P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabaeon Periods», s. 573.

¹⁵ Józef Flawiusz w *Dawnych dziejach Izraela* sugeruje, że Oniasz II nie zapłacił daniny, ponieważ był człowiekiem „ciasnego umysłu i rozmiłowanym w pieniądzech” (*Ant.* XII.4,1 § 158). J. Warzecha stwierdza, że podczas III wojny syryjskiej, która miała miejsce w latach 246-241 przed Chr., arcykapłan Oniasz II zapłacił daninę nie Ptolemeuszom, lecz Seleucydom. J. WARZECHA, *Historia dawnego Izraela*, s. 439. Por. P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabaeon Periods», s. 573; K.L. SCHNUNCK, «Hoherpriester und Politiker? Die Stellung der Hoherpriester von Jaddua bis Jonatan zur Jüdischen Gemeinde und zum hellenistischen Staat», *VT* 4:1994, s. 501.

¹⁶ *Ant.* XII.4,2 § 160nn. A także: M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 548-550; K.L. SCHNUNCK, «Hoherpriester und Politiker?», s. 501-502; J.C. VANDERKAM, *From Joshua to Caiaphas*, s. 169-172.180-181.

¹⁷ M. GRANT, *Dzieje dawnego Izraela*, s. 232; P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabaeon Periods», s. 573-574.

¹⁸ K.L. SCHNUNCK, «Hoherpriester und Politiker?», s. 502.

Tobiadzi nie tylko politycznie byli blisko władców greckich, lecz także żywo interesowali się greckim sposobem życia, co przejawiało się również na gruncie religijnym poprzez dążenie do podważenia supremacji jahwizmu¹⁹.

W ciągu III stulecia Judea stawała się w coraz większym stopniu terenem, na którym dochodziło do rywalizacji o władzę nad tym obszarem pomiędzy egipskimi Ptolemeuszami i syryjskimi Seleucydami. W 198 r. przed Chr. król Antioch III Wielki Seleucyda (223-187 przed Chr.) pokonał armię egipską pod Paneas/Panium (Banijas)²⁰, w okolicach źródeł Jordanu²¹. Dzięki temu zwycięstwu Judea przeszła pod panowanie syryjskich Seleucydów²².

Według Józefa Flawiusza (*Ant.* XII.3,3 § 129 – XII.3,4 § 153), którego relacji nie można kwestionować, mieszkańcy Judei przyjęli z zadowoleniem wcielenie do państwa seleucydzkiego, podnosząc oręż przeciwko garnizonowi ptolemejskiemu²³. Pragnęli oni zakończenia długoletnich wojen, w których, jak twierdzi Flawiusz, bardzo ucierpieli. Zapewne mieli także nadzieję, że zmiana władzy będzie zmianą na lepsze. Antioch III, obejmując władzę nad Judeą, ogłosił kilka dekretów, w których zagwarantował Żydom prawo do zachowania narodowych obyczajów i zatwierdził autonomiczny status kraju, pozwolił zbiegom żydowskim powrócić do ich kraju, a jeńcom wojennym przywrócił wolność, zwolnił Jerozolimę od płacenia podatków przez trzy lata, a pozostałe podatki zmniejszył o jedną trzecią, przyrzekł także pomoc państwa na rzecz kultu, a cały personel świątynny został zwolniony z płacenia podatków, przywilej ten rozciągnięto następnie na Radę Starszych (Geruzję) i pisarzy (por. *Ant.* XII.3,3 § 138-144). W końcu Antioch obiecał niezbędny remont świątyni, która najprawdopodobniej doznała poważniejszych uszkodzeń w wyniku prowadzonych działań wojennych, a miał on być dokonany z pomocą finansową państwa. Administracja wewnętrzna kraju spoczywała

¹⁹ M. GRANT, *Dzieje dawnego Izraela*, s. 232.

²⁰ J. Warzecha twierdzi, że bitwa pod Paneas miała miejsce w 201 r. przed Chr. J. WARZECHA, *Historia dawnego Izraela*, s. 442. Natomiast P. Schäfer i K.L. Schnunck podają rok 200 przed Chr. P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabean Periods», s. 575; K.L. SCHNUNCK, «Hoherpriester und Politiker?», s. 503.

²¹ F. GRYGLEWICZ, *Księgi Machabejskie. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz* [PŚST 6.4], Poznań 1961, s. 19; K.L. SCHNUNCK, «Hoherpriester und Politiker?», s. 503. *Królowie Seleucydzi nigdy nie pogodzili się z tym, co uważali za "kradzież" Palestyny i Fenicji przez Ptolemeusza, nie byli w stanie przedsięwziąć żadnego skutecznego działania w tej sprawie. Próby, które czynili, nie przyniosły sukcesu. W istocie w połowie III w. imperium Seleucydów w następstwie rebelii, które wybuchały we wschodnich prowincjach, stopniowo kurczyło się, aż w końcu jego rzeczywista władza ograniczała się do obszaru między górami Taurus a Medią.* J. BRIGHT, *Historia Izraela*, s. 431-432; J. WARZECHA, *Historia dawnego Izraela*, s. 441.

²² J. BRIGHT, *Historia Izraela*, s. 432; M. NOTH, *Storia d'Israele*, s. 426.

²³ M. NOTH, *Storia d'Israele*, s. 426. *The majority of population and the politically influential circles must have been pro-Seleucid, even though their reasons may have been very different in character and have included solid economic expectations as well as religious hopes and messianic expectations.* P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabean Periods», s. 577.

w rękach arcykapłana i Rady Starszych²⁴. Ówczesny arcykapłan Szymon II (220-190 przed Chr.)²⁵, syn Oniasza II²⁶, z rodu Sadokidów, który pomógł Seleucydom w przejęciu władzy nad Judeą, zyskał wielkie uznanie wśród rodaków, pomimo iż prowadził wystawny tryb życia na modłę grecką²⁷. Jego następcą na urządzie arcykapłana został jego syn Oniasz III, który nie miał takich zdolności, jak ojciec²⁸, był jednak pobożny i nienawidził zła (2Mch 4,37). Dlatego dzięki takim przymiotom w Jerozolimie panował spokój, a Prawo było zachowywane w sposób ścisły (2Mch 3,1 i 15,12).

Wkrótce jednak warunki życia w Judei pod rządami Seleucydów uległy pogorszeniu. Dokonało się to poprzez znaczny wzrost podatków (osoby płacące podatek gruntowy musiały oddawać jedną trzecią wszystkich zbiorów). Powodem zwiększenia podatków była przegrana wojna Seleucydów z Rzymianami. Ostateczną klęskę Seleucydzi ponieśli w 190 r. przed Chr. pod Magnezją. W wyniku pokoju w Apamei monarchia seleucydzka utraciła pozycję największego i najsilniejszego mocarstwa we wschodniej części basenu Morza Śródziemnego (Seleucydzi musieli ustąpić z całej Azji Mniejszej poza Cylicją) i zmuszona została do płacenia wysokiego trybutu Rzymowi, co z kolei odbiło się na wzroście podatków na terenach rządzonych przez Seleucydów²⁹. Antioch III został zamordowany w 187 r. przed Chr., podczas gdy rabował świątynię w Elamie, aby w ten sposób zdobyć pieniądze na wypłatę daniny Rzymowi (Dn 11,19).

Przegrana wojna z Rzymianami stała się powodem długotrwałego kryzysu w państwie rządonym przez Seleucydów. Następca Antiocha III Seleukos IV (187-175 przed Chr.) potwierdził przywileje nadane Żydom przez jego ojca (2Mch 3,3)³⁰. Zmuszany przez Rzymian do zapłacenia wysokiego,

²⁴ J. BRIGHT, *Historia Izraela*, s. 432; M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 551; M. NOTH, *Storia d'Israele*, s. 426-427; L.G. PERDUE, *Wisdom and Cult*, s. 194-195; P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabaeen Periods», s. 577; K.L. SCHNUNCK, «Hoherpriester und Politiker?», s. 503-504; J.A. SOGGIN, *Storia d'Israele*, s. 424; J.C. VANDERKAM, *From Joshua to Caiapha*, s. 185-187; J. WARZECHA, *Historia dawnego Izraela*, s. 443-444.

²⁵ M. Grant twierdzi, że właśnie w czasach pełnienia przez Szymona II urzędu arcykapłana oraz dzięki jego zaangażowaniu i energicznemu wysiłkowi synagoga stała się ważnym elementem w życiu religijnym Żydów. M. GRANT, *Dzieje dawnego Izraela*, s. 235-236.

²⁶ J.C. VANDERKAM, *From Joshua to Caiapha*, s. 182.

²⁷ M. GRANT, *Dzieje dawnego Izraela*, s. 234.

²⁸ P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabaeen Periods», s. 578.

²⁹ J. BRIGHT, *Historia Izraela*, s. 434-435; M. GRANT, *Dzieje dawnego Izraela*, s. 236; M. NOTH, *Storia d'Israele*, s. 427-428; P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabaeen Periods», s. 578-579; K.L. SCHNUNCK, «Hoherpriester und Politiker?», s. 504; J.A. SOGGIN, *Storia d'Israele*, s. 424; J. WARZECHA, *Historia dawnego Izraela*, s. 442-443, 444-445.

³⁰ J.A. Soggin na podstawie faktu, że Seleukos IV finansował składanie ofiar w świątyni jerozolimskiej, pozytywnie ocenia stosunek Seleukosa IV do Żydów. J.A. SOGGIN, *Storia d'Israele*, s. 424; D. GERA, *Judea and Mediterranean Politics 219 to 161 B.C.E.* [Brill's Series in Jewish Studies 8], Leiden-New York-Köln 1998, s. 105.

haraczu usiłował przez swojego ministra Heliodora i przy pomocy Żydów, którzy wiedli spór z ówczesnym arcykapłanem Oniaszem III, zagrabić prywatne pieniądze, które były przechowywane w świątyni jerozolimskiej jako depozyt³¹ (2Mch 3,4-40)³².

Po zamordowaniu w 175 r. przed Chr. Seleukosa IV tron po nim objął jego brat Antioch IV Epifanes (175-163 przed Chr.). Królestwo, które objął po swoim bracie, było wewnętrznie niespójne i brakowało mu stabilizacji. Postanowił więc wzmocnić je i zjednoczyć ludność, nad którą panował. Sytuacja finansowa państwa skłoniła go do patrzenia chciwym okiem na każde źródło dochodu, z którego mógł tylko czerpać zyski. Działając w interesie jedności politycznej swego królestwa, nadał wielu miastom prawa greckiej *polis* i propagował wszystko, co było hellenickie³³. Doszło do tego, że na wzór innych władców hellenistycznych rościł sobie prawo do boskich prerogatyw, o czym świadczył jego przydomek Epifanes (tzn. bóg objawiony) oraz fakt, że jego podobizna na monetach miała wygląd Zeusa³⁴.

Ludność żydowska w stosunku do hellenizmu była podzielona na dwie grupy: pierwszą z nich stanowiła zamożna arystokracja żydowska, posiadała ona rozległe stosunki międzynarodowe i pod ich wpływem uważała, że przyswojenie sobie greckiego stylu życia jest nieuchronne, co więcej nawet konieczne, jeśli Żydzi chcą nadażyć za postępowymi państwami ówczesnego świata (1Mch 1,11). Druga grupa była wierna tradycjom przodków i dążyła do odrzucenia wszelkich wpływów hellenistycznych³⁵. Do tej ostatniej grupy należał najprawdopodobniej Syrach (Syr 17,17)³⁶. Również stanowisko wpływowego rodu Tobiadów w tej kwestii nie było jednoznaczne. Członkowie ro-

³¹ Ówczesne świątynie, także świątynia w Jerozolimie, oprócz swoich zasadniczych funkcji kulturowych pełniły też rolę współczesnych banków. Dwojakię były źródła wzrostu skarbu świątynnego: depozyty i spontaniczne dary. W tym pierwszym przypadku uważano, że świątynia jest najbardziej pewnym i bezpiecznym miejscem, gdzie można ulokować zdobyte dobra. J. WARZECHA, *Historia dawnego Izraela*, s. 445.

³² J. BRIGHT, *Historia Izraela*, s. 435; D. GERA, *Judea and Mediterranean Politics*, s. 105-107; M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 553; M. NOTH, *Storia d'Israele*, s. 443; P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabean Periods», s. 579; K.L. SCHNUNCK, «Hoherpriester und Politiker?», s. 504; J.A. SOGGIN, *Storia d'Israele*, s. 438-439; J.C. VANDERKAM, *From Joshua to Caiapha*, s. 190-195; J. WARZECHA, *Historia dawnego Izraela*, s. 445.

³³ M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 564. M. Noth zauważa, że postępowanie Antiocha IV odbiegało od zasad postępowania władców hellenistycznych wobec podległej im ludności i jej kultu: *Il conflitto scopiò perché da parte dei Seleucidi ci furono gravi ingerenze nelle proprietà, nei diritti e nell'organizzazione del tempio e della comunità di Gerusalemme. Non è chiaro il motivo di queste ingerenze, che per se stesse non erano conformi al normale atteggiamento dei sovrani ellenistici verso i popoli sottomessi e i loro culti* (M. NOTH, *Storia d'Israele*, s. 438).

³⁴ J. BRIGHT, *Historia Izraela*, s. 435-436.

³⁵ J. BRIGHT, *Historia Izraela*, s. 433-434; M. GRANT, *Dzieje dawnego Izraela*, s. 236; M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 567; M. NOTH, *Storia d'Israele*, s. 439-441.

³⁶ M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 550.

dziny byli podzieleni pomiędzy zwolenników Seleucydów, rządzących w tym czasie Judeą, i Ptolemeuszów, poprzednich władców kraju³⁷.

Około roku 180 przed Chr. padło podejrzenie na arcykapłana Oniasza III, który należał do bardziej konserwatywnego stronnictwa, że miał prowadzić działalność przeciw panowaniu Seleucydów, wykorzystując do tego złoto ze skarbca świątyni³⁸. Jego brat Jazon (hebr. Jozue)³⁹ wykorzystał tę sytuację i zapłacił Antiochowi IV Epifanesowi większą daninę niż Oniasz III. Jazon zapewnił ponadto o pełnej współpracy w dziedzinie polityki królestwa⁴⁰. Dzięki tym działaniom w 175 r. przed Chr. został wyniesiony do godności arcykapłana w miejsce swego brata, który uciekł do Antiochii (2Mch 4,7-8)⁴¹. Józef Flawiusz inaczej przedstawia przejście urzędu arcykapłańskiego przez Jazona; stwierdza on, że Jazon objął urząd arcykapłana po śmierci swego brata Oniasza III, ponieważ syn tego ostatniego był jeszcze dzieckiem (por. *Ant.* XII.5,1 § 237)⁴².

Po objęciu urzędu arcykapłana Jazon przystąpił energicznie do aktywnej hellenizacji (1Mch 1,11-15; 2Mch 4,10-15). Popierany przez hellenistów kupił od króla jeszcze jeden przywilej (2Mch 4,9), który pozwalał mu przekształcić Jerozolimę w greckie *polis* (por. *Ant.* XII.5,1 § 240-241)⁴³. W tej nowej jednostce administracyjnej państwa seleucydzkiego powstały obce kulturze

³⁷ J. Warzecha stwierdza, że wewnętrzny podział w rodzinie Tobiadów dokonał się podczas IV wojny syryjskiej toczony w latach 221-217 przed Chr. Józef opowiedział się po stronie Seleucydów, a jego syn Hirkan po stronie Ptolemeuszów. J. WARZECHA, *Historia dawnego Izraela*, s. 439-440; P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabaeen Periods», s. 575; K.L. SCHNUNCK, «Hoherpriester und Politiker?», s. 503.

³⁸ P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabaeen Periods», s. 579.

³⁹ Jazon jest pierwszym arcykapłanem noszącym imię niesemickie. J.C. VANDERKAM, *From Joshua to Caiapha*, s. 197.

⁴⁰ J. BRIGHT, *Historia Izraela*, s. 436; P.W. SKEHAN, A.A. DI LELLA, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 9; J.C. VANDERKAM, *From Joshua to Caiapha*, s. 198; J. WARZECHA, *Historia dawnego Izraela*, s. 445-446.

⁴¹ M. GRANT, *Dzieje dawnego Izraela*, s. 238; M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 563; P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabaeen Periods», s. 580; K.L. SCHNUNCK, «Hoherpriester und Politiker?», s. 507; J.C. VANDERKAM, *From Joshua to Caiapha*, s. 196-197. J.A. Soggin dopatruje się w poczynaniach Jazona intryg Tobiadów. J.A. SOGGIN, *Storia d'Israele*, s. 439-440. M. Noth słusznie stwierdza, że powyższa ingerencja króla w sprawę kultu, nie była jego własną inicjatywą, lecz została sprowokowana przez pewne kręgi kapłańskie, które dążyły do przejęcia władzy i to właśnie one wciągnęły króla w kwestie religijne. M. NOTH, *Storia d'Israele*, s. 442. M. Hengel na podstawie miejsca, w którym Oniasz III szukał schronienia, a była to świątynia Apolla i Artemidy, stwierdza, że nie był on chyba zbyt przywiązany do Prawa i tradycji ojców. M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 563. Istnieje jednak możliwość, że Oniasz III został tam zesłany przez króla, co usprawiedliwiłoby jego pobyt w pogańskiej świątyni.

⁴² J.C. VANDERKAM, *From Joshua to Caiapha*, s. 195. Sam VanderKam stwierdza, że wersja wydarzeń przedstawiona przez Józefa Flawiusza wydaje się być mniej prawdopodobna. J.C. VANDERKAM, *From Joshua to Caiapha*, s. 200.

⁴³ P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabaeen Periods», s. 580-581; K.L. SCHNUNCK, «Hoherpriester und Politiker?», s. 507; J.C. VANDERKAM, *From Joshua to Caiapha*, s. 198-201. *Być może jednak grecką organizację komunalną (politeuma) wprowadzono obok i niezależnie od gminy żydowskiej podlegającej zwierzchnictwu Świątyni*. M. GRANT, *Dzieje dawnego Izraela*, s. 238.

i tradycjom żydowskim instytucje, jak np. *gymnasion*, w którym młodsi nieobrzezani chłopcy uprawiali atletykę nago, co wzbudziło powszechne zgorszenie prawowiernych – niezellenizowanych Żydów. Ponadto młodszy kapłani zaczęli zaniedbywać swoje obowiązki kultyczne z powodu udziału w zawodach sportowych (2Mch 4,14-15)⁴⁴. *Gymnasion* nie był jedynie rodzajem klubu sportowego. Jego obecność niosła ze sobą poważne zagrożenie dla religii żydowskiej, ponieważ uprawianie sportów greckich wiązało się z kultem Heraklesa (2Mch 4,18-20), Hermesa lub domu królewskiego⁴⁵. Nowa organizacja państwa pogłębiła jeszcze bardziej i tak już głęboką przepaść pomiędzy bogatymi i ubogimi, którzy nie mieli żadnych praw⁴⁶.

W 172 r. przed Chr. Jazon został obalony i musiał szukać schronienia na wygnaniu. Godność arcykapłańską objął po nim jeszcze bardziej progresywny Menelaos⁴⁷, który prawdopodobnie należał do rodu kapłańskiego niższego szczebla⁴⁸. Niektórzy jednak wątpią, czy pochodził z rodu kapłańskiego⁴⁹. Jego wstąpienie na urząd arcykapłana spowodowało więc oderwanie go od linii Sadokitów. Menelaos uzyskał nominację w sposób bezprawny, obiecując Antiochowi IV wypłacenie jeszcze większych danin niż jego poprzednik (2Mch 4,24)⁵⁰. Nie mogąc zebrać sumy obiecanej królowi jako łapówki, zaczął kraść naczynia ze świątyni i sprzedawać je (2Mch 4,27-32). Gdy prawowity arcykapłan Oniasz III, który nadal przebywał w Antiochii, energicznie za-

⁴⁴ P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabaeae Periods», s. 581; J.A. SOGGIN, *Storia d'Israele*, s. 440.

⁴⁵ P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabaeae Periods», s. 581. J. Warzecha przedstawia *gymnasion* jedynie jako miejsce edukacji i przygotowania do życia społecznego. J. WARZECHA, *Historia dawnego Izraela*, s. 446.

⁴⁶ J. BRIGHT, *Historia Izraela*, s. 436-437; M. GRANT, *Dzieje dawnego Izraela*, s. 238; P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabaeae Periods», s. 580. Zupełnie inaczej postępowanie Jazona ocenia J. Warzecha: [...] reformy Jazona nie mogły być tak radykalne, jak twierdzi 2Mch 4,10-17. Inaczej bowiem nie byłaby w ogóle możliwa koegzystencja Jazona i Judy Machabeusza. Działania Jazona zmusiły w każdym razie Judejczyków do samookreślenia. Sformułowania 2Mch 4,10-17 – mimo swojej ostrości – dotyczą głównie debaty o zmianach w edukacji, a nie istoty samej religii. Są też wyrazem walki z udziałem młodych w gimnazjach. J. WARZECHA, *Historia dawnego Izraela*, s. 446.

⁴⁷ K.L. Schnunck charakteryzuje Menelaosa jako człowieka brutalnego i pozbawionego skrupułów, który zabiegał jedynie o władzę i pieniądze, a nie o przywództwo duchowe i religijne. K.L. SCHNUNCK, «Hoherpriester und Politiker?», s. 508-509. 2Mch 4,25 określa go jako kogoś, kto nie posiadał cech godnych arcykapłana, ponieważ był okrutnym tyranem, który dyszał złością dzikiego zwierza.

⁴⁸ M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 568-569; J.A. SOGGIN, *Storia d'Israele*, s. 440-441; J.C. VANDERKAM, *From Joshua to Caiapha*, s. 190-192. P. Schäfer stwierdza, że Menelaos nie należał do rodziny Sadoka, nie mógł więc zostać arcykapłanem. P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabaeae Periods», s. 582. K.L. Schnunck twierdzi, że Menelaos nie należał do rodziny Sadoka, był jednak najprawdopodobniej ożeniony z siostrą Oniasza III i Jazona. K.L. SCHNUNCK, «Hoherpriester und Politiker?», s. 507-508.

⁴⁹ J. BRIGHT, *Historia Izraela*, s. 437; J.C. VANDERKAM, *From Joshua to Caiapha*, s. 203-204.

⁵⁰ M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 567-568; K.L. SCHNUNCK, «Hoherpriester und Politiker?», s. 507; J.C. VANDERKAM, *From Joshua to Caiapha*, s. 202-203. *Nel mondo greco le cariche sacerdotali erano spesso acquistabili con denaro, e le magistrature cittadine, d'altro canto, erano soggette a continui avvicandamenti [...] inoltre, Antioco intendeva rivendicare a sé il diritto di assegnare a propria discrezione la carica più importante nella polis fondata a suo nome.* M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 568.

protestował przeciwko tym praktykom, został zabity z polecenia Menelaosa (2Mch 4,33-38)⁵¹.

Posunięcia Menelaosa wywołały powszechny gniew ludności Judei (2Mch 4,39-42). Wyczuwalna niechęć do arcykapłana sprawiła, że czując się zagrożonym, wprowadził garnizon syryjski do cytadeli pałacowej (Akra), którą zbudował w dolnym mieście⁵².

Jazon po niedługim czasie od swojej ucieczki powrócił, w 169 r. przed Chr. do Judei na czele tysiąca zbrojnych i odzyskał swój dawny urząd, a uzurpator Menelaos schronił się w Akrze (2Mch 5,5-7)⁵³. Pomimo tej próby odbudowania swojej pozycji jako arcykapłana szybko zraził do siebie swych rodaków poprzez dokonanie bezsensownej masakry, co spowodowało jego powtórne wygnanie⁵⁴.

Antioch IV, który w tym czasie prowadził działania zbrojne przeciwko Egiptowi⁵⁵ na Południu i równocześnie na Wschodzie przeciw secesjonistom partyjskim w Iranie, podejrzewał Jazona o przygotowywanie zamachu stanu wraz ze zwolennikami Ptolemeuszów. Jego podejrzewania potwierdziły się, gdy w Judei doszło do gwałtownych zamieszek spowodowanych przez ruch pobożnych, zwanych chasydami. Antioch IV pomaszerował ze swymi wojskami na Jerozolimę, zdobył ją, zburzył następnie jej mury i obrabował skarbiec świątynny⁵⁶, umocnił cytadelę i sprowadził na nowo do miasta Menelaosa (169 lub 168 r. przed Chr.; 2Mch 5,15-21)⁵⁷, który jednak stracił władzę poli-

⁵¹ M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 570-571; P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabean Periods», s. 582; J.A. SOGGIN, *Storia d'Israele*, s. 440-442; J.C. VANDERKAM, *From Joshua to Caiapha*, s. 204-208; J. WARZECHA, *Historia dawnego Izraela*, s. 447-449.

⁵² M. GRANT, *Dzieje dawnego Izraela*, s. 238. J. Warzecha pisze, że rządy Menelaosa doprowadziły do buntu i że do króla Antiocha IV udała się delegacja ze skargą na Menelaosa, któremu udało się, dzięki przekupstwu, uwolnić się od zarzutów i doprowadzić do stracenia delegacji żydowskiej. J. WARZECHA, *Historia dawnego Izraela*, s. 449; J.A. SOGGIN, *Storia d'Israele*, s. 442.

⁵³ J. Bright twierdzi, że Jazon zmusił Menelaosa do schronienia się w Akrze. J. BRIGHT, *Historia Izraela*, s. 437-438; J.C. VANDERKAM, *From Joshua to Caiapha*, s. 210. J. Warzecha inaczej przedstawia wydarzenia. Jego zdaniem Jazon zaatakował Jerozolimę i dokonał rzezi jej mieszkańców, a próba odzyskania władzy przez Jazona nie powiodła się. J. WARZECHA, *Historia dawnego Izraela*, s. 449; J.A. SOGGIN, *Storia d'Israele*, s. 442-443. M. Noth twierdzi, że Menelaos uciekł do Antiocha IV. M. NOTH, *Storia d'Israele*, s. 442.

⁵⁴ J. BRIGHT, *Historia Izraela*, s. 438; M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 571-572; K.L. SCHNUNCK, «Hoherpriester und Politiker?», s. 509.

⁵⁵ J.A. SOGGIN, *Storia d'Israele*, s. 431-432.

⁵⁶ *I tentativi di prelevare somme del tesoro del tempio sono dunque atti sacrileghi, ma anche certamente economico-politici; non erano causati da disprezzo o da odio per la fede ebraica e per il suo culto, o da intolleranza religiosa generica, e quindi espressione di persecuzione religiosa: Antiocho non aveva un maggiore rispetto verso i santuari di altre divinità, tutti depositari di notevoli ricchezze.* J.A. SOGGIN, *Storia d'Israele*, s. 434; M. NOTH, *Storia d'Israele*, s. 443.

⁵⁷ J. BRIGHT, *Historia Izraela*, s. 437; M. GRANT, *Dzieje dawnego Izraela*, s. 239; M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 572; P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabean Periods», s. 583; J.A. SOGGIN, *Storia d'Israele*, s. 442-443; J.C. VANDERKAM, *From Joshua to Caiapha*, s. 210-211; J. WARZECHA, *Historia dawnego Izraela*, s. 449.

tyczną, ponieważ zarządcą Jerozolimy stał się Frygijczyk Filip (2Mch 5,22)⁵⁸. Kolejne posunięcia Antiocha IV stały się bezpośrednimi przyczynami wybuchu powstania Machabeuszów⁵⁹.

2. ANALIZA TEKSTU

Poznawszy kontekst historyczny, w którym należy umiejscowić Syr 50,1-21, możemy teraz w jego świetle przeanalizować tekst pochwały arcykapłana Szymona w perspektywie dramatycznych wydarzeń związanych z sukcesją urzędu arcykapłańskiego i określić pozycję, jaką Syrach zajął wobec walki o powyższy urząd.

W Syr 50,1-21 trudno jest dopatrzeć się bezpośrednich odniesień do walki o urząd arcykapłana, która miała miejsce po śmierci Szymona II, za życia jego syna Oniasza III⁶⁰. Wyraźnie wskazuje na to struktura tegoż tekstu: ww. 1-4 stanowią wyliczenie prac budowlanych, które przeprowadził syn Oniasza dzięki dekretovi Antiocha III⁶¹; dalsza część poematu (ww. 5-10) poświęcona jest opisowi wyglądu arcykapłana, poemat kończy się długim opisem ceremonii liturgicznej, której przewodniczył Szymon (ww. 11-21)⁶².

⁵⁸ J.C. VANDERKAM, *From Joshua to Caiapha*, s. 211-212.

⁵⁹ J. BRIGHT, *Historia Izraela*, s. 438-439; M. GRANT, *Dzieje dawnego Izraela*, s. 239; M. NOTH, *Storia d'Israele*, s. 444-447; P. SCHÄFER, «The Hellenistic and Maccabean Periods», s. 583-585; J.A. SOGGIN, *Storia d'Israele*, s. 443-446; J. WARZECHA, *Historia dawnego Izraela*, s. 449-451. J.A. Soggin twierdzi, że na postępowanie Antiocha IV duży, a może nawet decydujący wpływ miało ugrupowanie filohellenistycznych Żydów, w których król odczuwał oparcie. Zdaniem włoskiego uczonego, być może działania Antiocha zmierzające do hellenizacji Judei byłyby o wiele ostrożniejsze, gdyby nie owo poparcie hellenizujących Żydów. J.A. SOGGIN, *Storia d'Israele*, s. 435; por. J.J. COLLINS, *Jewish Cult and Hellenistic Culture. Essays on the Jewish Encounter with Hellenism and Roman Rule* [Supplements to the Journal for the Study of Judaism 100], Leiden-Boston 2005, s. 26-29; M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 565; M. NOTH, *Storia d'Israele*, s. 439; K.L. SCHNUNCK, «Hoherpriester und Politiker?», s. 506. *The impetus for the so-called Hellenistic reform came from a high-ranking Jewish priest, not from the Seleucid government*. J.C. VANDERKAM, *From Joshua to Caiapha*, s. 200.

⁶⁰ M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 280.

⁶¹ J.L. CRENSHAW, «The Book of Sirach», s. 858-859; J. MARBÖCK, «Der Hohepriester Simon in Sir 50», s. 218; T. MIDDENDORP, *Die Stellung Jesu Ben Siras*, s. 168; A. MINISSALE, *Siracide*, s. 236; L.G. PERDUE, *Wisdom and Cult*, s. 194-195; R. PETRAGLIO, *Il libro che contamina le mani*, s. 387-390; G. SAUER, *Jesus Sirach / Ben Sira*, s. 338-339; P.W. SKEHAN, A.A. DI LELLA, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 550; J.C. VANDERKAM, «Simon the Just: Simon I or Simon II?», s. 309-310; J.C. VANDERKAM, *From Joshua to Caiaphas*, s. 153-155; G.J. WIGHTMAN, «Ben Sira 50:2 and the Hellenistic Temple Enclosure in Jerusalem», s. 278-280.

⁶² O. Mulder zaproponował strukturę bardziej szczegółową, choć analogiczną do podanej powyżej. Zdaniem niemieckiego egzegety Syr 50,1-21 posiada następującą budowę: 1. 50,1-4 – Szymon jako budowniczy, 2. 50,5-10 – Szymon jako najwyższy kapłan, 3. 50,11-15 – Szymon składa ofiarę, 4. 50,16-19 – Szymon podczas święta, 5. 50,20-21 – błogosławieństwo arcykapłana. O. MULDER, «Two

Brak jednak wyraźnych odniesień nie przesądza o tym, że Syr 50,1-21 nie jest głosem w walce o urząd arcykapłana. Aby się o tym przekonać, musimy spojrzeć z szerszej perspektywy, którą stanowi część „Pochwały ojców” poświęcona Aaronowi (Syr 45,6-22) i Pinchasowi (Syr 45,23-26). Powyższe teksty zawierają wyraźne odniesienia do walki o urząd arcykapłana i ukazują stanowisko Syracha w tej kwestii⁶³, ponadto stanowią podstawę nauki mędrca odnoszącej się do urzędu arcykapłana.

2.1. AARON (SYR 45,6-22)

Już na samym początku części „Pochwały ojców” poświęconej pierwszemu arcykapłanowi czytamy, że Bóg zawarł z nim wieczyste przymierze (*diathēkēn aiōnos*; w. 7a)⁶⁴. Skutkiem zawarcia z Aaronem tegoż trwałego przymierza było obdarowanie go godnością kapłańską (w. 7b). Uważnemu czytelnikowi, znającemu *Pięcioksiąg*, powyższe stwierdzenie Syracha o zawarciu z Aaronem wiecznego przymierza wyda się zapewne zaskakujące, ponieważ księgi *Tory* nie mówią o takim przymierzu⁶⁵. Wj 29,9 mówi jedynie o tym, że kapłaństwo należy do Aarona i jego potomków na mocy „nieodwołalnego prawa”⁶⁶, zaś Wj 40,15 stwierdza, że potomkowie Aarona są kapłanami na wieki. Musimy jednak pamiętać, że „Pochwała ojców” nie jest dokładnym i ściśle historycznym powtórzeniem wielkich wydarzeń z życia narodu wybranego i jego wspaniałych synów, lecz stanowi reinterpretację historii dokonanej przez mędrca, który ukazał własną wizję wydarzeń, zgodną z jego założeniami doktrynalnymi.

Approaches», s. 223. A.A. di Lella dzieli natomiast cały poemat na dwie części: ww. 1-4 – działalność budowlana i ww. 5-21 – posługa kapłańska Szymona. P.W. SKEHAN, A.A. DI LELLA, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 550; J. MARBÖCK, «Der Hohepriester Simon in Sir 50», s. 217.

⁶³ Zdaniem L.G. Perdue'ego nie tylko część „Pochwały ojców” poświęcona Aaronowi i Pinchasowi posiada wymiar apologetyczny, lecz cała ta część dzieła Syracha została napisana jako wyraz sprzeciwu wobec hellenizmu: *In his panegyric to the 'pious' heroes of Israel's past, an apologetic effort designed to emphasize the virtues of illustrious men of Israelite tradition over against the attractive forces of Hellenism, Sirach is most concerned with illustrating Israel's unique claim to wisdom by stressing the covenants of the Davidic dynasty, the Aaronic priesthood, and the Zadokite high priesthood, and the importance of the Israelite cultus. These emphases result from his efforts to defend Israelite religious faith and tradition during the precarious times of the late third and early second centuries.* L.G. PERDUE, *Wisdom and Cult*, s. 190-191.

⁶⁴ *Ordenanza perenne [...] En el Pentateuco esta expresión se refiere siempre a los deberes y privilegios del sacerdocio aarónida. El contenido es que lo que Dios confirió a Aarón (deberes y derechos sacerdotales) debía quedar como una institución perenne en su descendencia. Aarón era la personificación de tal institución.* J. VELLA, «Eclesiastico», s. 190; S.M. OLYAN, «Ben Sira's Relationship to the Priesthood», s. 268-269; R. PETRAGLIO, *Il libro che contamina le mani*, s. 126-127.

⁶⁵ A. MINISALE, *Siracide*, s. 215.

⁶⁶ G. PÉREZ RODRÍGUEZ, «Eclesiastico», s. 1278.

Syrach, nazywając kapłaństwo Aarona wiecznym przymierzem, w podwójny sposób podkreślił trwałość tej funkcji brata Mojżesza. Już samo słowo „przymierze” zawiera w sobie element nieprzemijalności i trwałości, który dodatkowo uwydatniony jest przez określenie „wieczne”.

Podstawą zawarcia z Aaronem wiecznego przymierza jest boski wybór: *wybrał go ze wszystkich żyjących* (w. 16a). Kapłaństwo opiera się więc na boskim wyborze, nikt nie może przypisać sam sobie tej godności, jeśli nie został wybrany przez Boga⁶⁷.

Aaron został wprowadzony w pełnienie swego urzędu poprzez konsekrację, której dokonał Mojżesz (w. 15a: *Mojżesz wprowadził go w czynności kapłańskie* – tekst grecki mówi o napełnieniu rąk Aarona⁶⁸; 15b: *i namaścił go olejem świętym*⁶⁹; por. Kpł 8,1-13). Jest to bardzo ważne stwierdzenie w odniesieniu do urzędu arcykapłańskiego, ponieważ ze względu na Mojżesza, prawodawcę i organizatora kultu, czynność ta nabrała znaczenia prawnego i została „oficjalnie” potwierdzona jako obowiązująca w Izraelu na podstawie Prawa, czyli jako zgodna z wolą Bożą. W ten sposób urząd arcykapłański otrzymał najwyższe i niepodważalne uzasadnienie i podstawę prawną swego istnienia⁷⁰.

Status urzędu arcykapłańskiego Syrach jeszcze raz podkreśla w w. 15c, stwierdzając, że wprowadzenie Aarona na urząd arcykapłana stało się dla niego wiecznym przymierzem (*diathēkēn aiōnos*), które obejmuje nie tylko samego Aarona, lecz także jego potomstwo (w. 15d). Mędrzec rozszerza więc zakres owego przymierza na potomków Aarona, podkreślając po raz kolejny jego trwałość: *jak długo trwać będą niebiosy* (w. 15d)⁷¹. Podkreśla nadto, że przymierze dotyczące kapłaństwa, które Bóg zawarł z Aaronem i jego potomstwem, jest bardzo ważne dla toczącej się w czasach Syracha walki o urząd najwyższego kapłana, ponieważ jednoznacznie eliminuje lewitów z pola zmagania o ten urząd, stwierdzając, że jedynie potomkowie Aarona mogą ubiegać się o niego⁷². Zdaniem H. Stadelmanna już sama struktura perypopy Syr 45,6-22, która odzwierciedla przebieg uroczystości wprowadzenia

⁶⁷ T. MAERTENS zwraca uwagę na paralelizm pomiędzy wyborem Mojżesza i Aarona (45,4a i 45,16a). T. MAERTENS, *L'éloge des pères*, s. 112.

⁶⁸ Gest napełnienia rąk jest symbolem nadania urzędu (zob. tekst hebrajski Wj 28,41; 29,9.29.33.35; Kpł 8,33; 16,32). G. PÉREZ RODRÍGUEZ, «Eclesiastico», s. 1279; G. SAUER, *Jesus Sirach/Ben Sira*, s. 310.

⁶⁹ Namazczenie olejem świętym, podobnie jak w przypadku namazczenia na króla, jest potwierdzeniem praw i misji, jaką namazczony otrzymywał od samego Boga oraz znakiem szczególnej relacji z Nim. Namazczenie więc stawia arcykapłana obok króla. G. SAUER, *Jesus Sirach/Ben Sira*, s. 310; T. MAERTENS, *L'éloge des pères*, s. 98-99.112-114.

⁷⁰ *In reaffirming the authority of the Aaronic priesthood, Sirach points to the ordination of Aaron by Moses, thus aligning the authority of Moses with the sons of Aaron*. L.G. PERDUE, *Wisdom and Cult*, s. 191.

⁷¹ J. VELLA, «Eclesiastico», s. 192.

⁷² *Dass Aaron aus dem Stamme Levi kommend ein Bruder des Mose sei, spielt für Ben Sira keine Rolle*. G. SAUER, *Jesus Sirach/Ben Sira*, s. 309.

nowego arcykapłana na jego urząd, podkreśla przywileje arcykapłana i broni go przed jego przeciwnikami⁷³.

Zobowiązania, jakie wynikają z przymierza, które Bóg zawarł z Aaronem i jego potomstwem, to sprawowanie kultu, bycie kapłanem i błogosławienie ludu Boskim imieniem (w. 15ef.16bcd). Dotyczą więc przede wszystkim sfery kultu, co nie jest zaskoczeniem i nie dziwi czytelnika, ale nie ograniczają się do niej. Obok zadań i obowiązków związanych z kultem Syrach mówi również o zadaniach dotyczących władzy i nauczania Prawa. Strój arcykapłana⁷⁴, który opisał dokładnie w ww. 8c-12d, określa jako *oznaki władzy* (w. 8b; w sposób szczególny do władzy arcykapłana nawiązywał złoty wieniec na tiarze – w. 12a⁷⁵), co, jak się wydaje, ma odniesienie do władzy świeckiej, jaką po powrocie z niewoli babilońskiej posiadał arcykapłan⁷⁶. W. 17 rozszerza zadania i prawa arcykapłana jeszcze bardziej, ponieważ mówi o jego władzy sądowniczej i obowiązku nauczania Prawa (Kpł 10,10-11; Pwt 33,10)⁷⁷. Bóg dał Aaronowi swe nakazy (*entolais*) oraz *władzę nad przepisami sądowymi, aby pouczał Jakuba o świadectwach i oświecał Izraela w Bożym prawie*⁷⁸. Również to odniesienie do władzy sądowniczej jest spojrzeniem na urząd arcykapłana z perspektywy powygnaniowej (Pwt 17,8-9; 21,5; 33,8-10)⁷⁹. Tak przedstawiony urząd arcykapłana skupia w sobie całą władzę w dziedzinie świeckiej, zarówno ustawodawczej, wykonawczej, jak i sądowniczej. Nie dziwi więc fakt, że za czasów Oniasza III urząd arcykapłański, a co za tym idzie – również władza arcykapłana stały się obiektem pożądania dla tych, którzy

⁷³ H. STADELMANN, *Ben Sira als Schriftgelehrter* [WUNT 6], Tübingen 1980, s. 275-276.

⁷⁴ Strój arcykapłana odzwierciedlał wspaniałość i majestat samego Boga, którego na ziemi reprezentował arcykapłan. G. PÉREZ RODRÍGUEZ, «Eclesiastico», s. 1278.

⁷⁵ G. SAUER, *Jesus Sirach /Ben Sira*, s. 310.

⁷⁶ *Presentando Aronne, Ben Sirac mette subito l'accento sulla sua maestà e sul suo ruolo politico [...] Affermare il ruolo politico di Aronne non era privo di significato per Ben Sirac: voleva dire sostenere con decisione, anche per il proprio tempo, le responsabilità politiche dei sacerdoti e soprattutto del sommo sacerdote.* R. PETRAGLIO, *Il libro che contamina le mani*, s. 122.

⁷⁷ G. PÉREZ RODRÍGUEZ, «Eclesiastico», s. 1279; R. PETRAGLIO, *Il libro che contamina le mani*, s. 126; H. STADELMANN, *Ben Sira als Schriftgelehrter*, s. 277-278; M.E. STONE, «Ideal Figures and Social Context», s. 580.

⁷⁸ G. SAUER, *Jesus Sirach/Ben Sira*, s. 310-311. V. Morla Asensio zauważa, że Syr 45,17 stoi w opozycji do 45,5, który mówi, że Bóg dał przykazania Mojżeszowi. W związku z tą uwagą pisze dalej: *Sin duda, en tiempos de Ben Sira la autoridad del sacerdocio aarónida era indiscutida; a su lado las tradiciones mosaicas relativas a la alianza habían cedido peligrosamente terreno.* V. MORLA ASENSIO, «Sabiduría, culto y piedad en Ben Sira», s. 129. J. Vella nie dostrzega pomiędzy tymi dwoma wersetami sprzeczności, ponieważ jego zdaniem Mojżesz otrzymał przykazania jako pośrednik, aby przekazać je ludowi, a Aaron otrzymał je jako depozytariusz, aby nauczał ich lud. J. VELLA, «Eclesiastico», s. 192.

⁷⁹ H. Stadelmann zauważa, że nakaz nauczania prawa, który pierwotnie odnosił się do wszystkich lewitów, został ograniczony przez Syracha i przyznany jedynie arcykapłanowi. Powyższe ograniczenie, zdaniem niemieckiej uczoney, jest wyrazem powygnaniowego zmniejszenia roli lewitów. H. STADELMANN, *Ben Sira als Schriftgelehrter*, s. 277-278. J. Vella uważa natomiast, że nauczanie Prawa było pierwszym i najważniejszym zadaniem kapłanów i prawdopodobnie pierwotnie jedynym ich zadaniem. J. VELLA, «Eclesiastico», s. 192. R. PETRAGLIO, *Il libro che contamina le mani*, s. 125-126.

nie mieli do niego prawa, ponieważ nie pochodzili z rodu Aarona. Tym bezpodstawnym i nieuzasadnionym pragnieniem objęcia tego urzędu sprzyjała postawa władców greckich, którzy, nie licząc się z tradycją żydowską, sprzedawali urząd najwyższego kapłana, starając się wypełnić dziurę budżetową własnego królestwa i usiłując zwiększyć własne wpływy na naród żydowski.

Konsekwencją wiecznego przymierza zawartego przez Boga z Aaronem i jego potomstwem jest stwierdzenie, że urzędu arcykapłańskiego nie obejmie nigdy cudzoziemiec (*allogenēs*, w. 13b)⁸⁰. Greckie słowo *allogenēs* nie odnosi się do cudzoziemca w znaczeniu osoby pochodzenia nieżydowskiego, ale może oznaczać również, i tak należy je odczytywać w w. 13b, osobę pochodzącą z innego rodu lub osobę świecką, czyli nie kapłana, jak w Wj 29,33⁸¹. Powyższe stwierdzenie mędrca odnośnie do niemożliwości wstąpienia na urząd arcykapłański mężczyzny niepochodzącego z rodziny Aarona jest wyraźnym odniesieniem do sytuacji, jaka miała miejsce za czasów Oniasza III, gdy na urząd arcykapłański wstąpił Menelaos, który, jeśli w ogóle należał do jakiejś rodziny kapłańskiej niższego stopnia, czyli był lewitą, to na pewno nie pochodził z rodu Aarona, a co za tym idzie, nie posiadał prawa do bycia arcykapłanem. Jazon natomiast, choć zdobył bezprawnie urząd arcykapłana, przekupując Antiocha III, to jednak będąc bratem Oniasza III, miał prawo do objęcia urzędu arcykapłańskiego⁸².

Również ostatnie wersety poświęcone postaci Aarona stanowią wyraźne i bezpośrednie odniesienie do walki o urząd arcykapłana, która rozgrywała się za czasów Syracha. Syr 45,18-19 mówi o buncie Datana, Abirama i Koracha wobec Aarona. Powyższe wersety *Księgi Mądrości Syracha* odnoszą się do Lb 16,1-17,15⁸³. Korach, Datan i Abiram byli lewitami i domagali się od Mojżesza i Aarona większych praw niż te, które zostały im przyznane, co więcej, żądali bezpodstawnie i bezprawnie godności kapłańskiej dla siebie, zazdroszcząc godności Aaronowi⁸⁴. Gdy Aaron i uzurpatorzy stanęli przed Namiotem Spotkania, Bóg potwierdził wybór Aarona na urząd arcykapłana

⁸⁰ H. Stadelmann określa werset 13. jako apologetyczny. H. STADELMANN, *Ben Sira als Schriftgelehrter*, s. 276.

⁸¹ O. JUREWICZ, *Słownik grecko-polski*, t. 1, Warszawa 2000, s. 30; J. LUST, E. EYNIKEL, K. HAUSPIE, *A Greek - English Lexicon of the Septuagint*, t. 1, Stuttgart 1992, s. 20; R. PETRAGLIO, *Il libro che contamina le mani*, s. 133.

⁸² Ben Sira prays in 45:13 that the sacred and splendid high priestly vestments may not be worn by „a stranger” [...] Aaron's sons alone had the right to be high priests. Unfortunately, only a few years after Ben Sira wrote these lines, the high priesthood became not a matter of legitimate succession but of paying a suitably large bribe to the pagan Antiochus IV Epiphanes. P.W. SKEHAN, A.A. DI LELLA, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 512.

⁸³ R. PETRAGLIO, *Il libro che contamina le mani*, s. 127-131.

⁸⁴ Cette révolte est typiquement celle d'un sacerdoce humain contre le sacerdoce venu de Dieu et collaborant au salut Dieu. T. MAERTENS, *L'éloge des pères*, s. 114; R. PETRAGLIO, *Il libro che contamina le mani*, s. 128-129.

i odrzucił żądania Koracha, Datana i Abirama, których spotkała kara – zostali pochłonięci przez ziemię, a ich zwolennicy spaleni przez ogień z nieba. Ich kadzielnice zostały przekute na cienkie blachy, którymi pokryto ołtarz, aby przypominały całej społeczności Izraela, że tylko potomkowie Aarona mogą pełnić czynności kapłańskie, a jeśli ktoś niepowołany chciałby uzurpować sobie godność kapłańską, zostanie ukarany jak buntownicy⁸⁵.

W ten sposób Bóg kolejny raz potwierdził wybór Aarona i jego potomstwa, co Syrach skrupulatnie zaznacza i przypomina, oraz odrzucił bezprawne żądania uzurpatorów, którzy pragnęli godności kapłańskiej⁸⁶. W interpretacji mędrca Bóg nie tylko potwierdził wybór rodu Aarona, lecz także powiększył jego chwałę i wzmocnił jego pozycję, dając mu jako dziedzictwo prawo do spożywania części ofiar, które były składane Bogu (ww. 20-22; Wj 29,27-28; Kpł 6,7-23; Lb 18,8-19)⁸⁷. To sam Bóg jest ich dziełem i dziedzictwem (w. 22c)⁸⁸.

Przywołanie tych wydarzeń mówiących o pierwszym buncie wobec prawowitego arcykapłana i ukazanie jego skutków wobec zbuntowanych jest wyraźnym odniesieniem do walki o urząd arcykapłański za czasów Oniasza III⁸⁹. Tylko potomek Aarona może być najwyższym kapłanem. Każdy zaś, kto nie należy do jego rodu, a chciałby wstąpić na ten urząd, zostanie ukarany przez samego Boga, jak Korach i jego towarzysze. W ten sposób Syrach opowiada się przeciw arcykapłanowi, który nie pochodzi z rodu Aarona, a jego wstąpienie na urząd najwyższego kapłana traktuje jako bezprawne i zasługujące na najwyższą karę⁹⁰.

⁸⁵ Ben Sira, *evocando le liti dei leviti ribelli, pensava forse agli intrighi orditi contro Onia III? Egli scriveva dopo la morte di Simone, sotto il pontificato del successore e, se gli è stato vicino, ha visto sorgere i primi scrosci di quel torrente che doveva sommergerlo*. H. DUESBERG, I. FRANSEN, *Ecclesiastico*, 75; L.G. PERDUE, *Wisdom and Cult*, s. 192; P.W. SKEHAN, A.A. DI LELLA, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 513; H. STADELMANN, *Ben Sira als Schriftgelehrter*, s. 279-280.

⁸⁶ *Con il ricordo dell'episodio di Nm 16 [...] si insiste sulla legittimazione divina del sacerdozio ufficiale*. A. MINISSALE, *Siracide*, s. 214-215. *El caso de Coré, Datán y Abirón [...] pone de manifiesto hasta qué punto vinculó Dios el sacerdocio a sus escogidos de un modo exclusivo y lo que le indigna que extraños intenten ejercer las funciones sacerdotales a ellos reservadas*. G. PÉREZ RODRÍGUEZ, «Eclesiastico», s. 1279; R. PETRAGLIO, *Il libro che contamina le mani*, s. 134.

⁸⁷ G. SAUER, *Jesus Sirach/Ben Sira*, s. 310. *Damit werden die abgaben an die Priester, die ihr „Erbe“ sind (und sie im übrigen ja vom Erwerbsleben freisetzen!), zur Antwort Gottes auf laienhaftes Eindringen-Wollen in priesterliche Vorrechte. Ihrem eifersüchtigen Trachten zum Trotz setzt Gott die Abgaben als Unterscheidungsmerkmal zwischen die Priester (Aaron und seine Nachkommen) und nicht-priesterliche Eindringlinge*. H. STADELMANN, *Ben Sira als Schriftgelehrter*, s. 280-281.

⁸⁸ H. DUESBERG, I. FRANSEN, *Ecclesiastico*, s. 74; G. PÉREZ RODRÍGUEZ, «Eclesiastico», s. 1280; G. SAUER, *Jesus Sirach/Ben Sira*, s. 311; P.W. SKEHAN, A.A. DI LELLA, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 513. *Indipendentemente da culti e offerte, il sacerdote deve essere l'uomo per il quale Dio stesso appare come patrimonio e parte che gli spetta*. R. PETRAGLIO, *Il libro che contamina le mani*, s. 134.

⁸⁹ H. STADELMANN, *Ben Sira als Schriftgelehrter*, s. 281.

⁹⁰ *The panegyric to Aaron not only demonstrates Sirach's loyal support of the priesthood and his concern that the priesthood continue to perform its important cultic duties, but also demonstrates his desire to defend the exclusive claim of the „sons of Aaron“ against encroachment by other groups, especially non-Aaronic levitical families whose wish to function as full-fledged priests of the altar and not*

2.2. PINCHAS (SYR 45,23-26)

Także część „Pochwały ojców” poświęcona Pinchasowi zawiera istotne odniesienia do rywalizacji o urząd arcykapłana. Syrach odwołuje się do wydarzeń przedstawionych w Lb 25,1-13⁹¹. Tekst ten opisuje niewierność Izraelitów wobec Jahwe, której przyczyną były małżeństwa Żydów z Moabitkami, które z kolei skłaniały swoich mężów do oddawania czci Baal-Peorowi. Pinchas, wnuk Aarona, rozpalony gorliwością i bojaźnią Bożą, rozprawił się z odstępcami od wiary, dzięki czemu Bóg odwrócił swój gniew od Izraela i nie wytracił go⁹². Bóg zawarł z Pinchaszem przymierze pokoju⁹³, które gwarantowało jemu i jego potomstwu kapłaństwo na wieki⁹⁴ (zob. Lb 25,12-13, a także tekst hebr. Syr 50,24⁹⁵)⁹⁶.

Mędrzec wiernie oddaje wydarzenia opisane w *Księdze Liczb*. Jednak w swojej reinterpretacji faktów ukazuje Pinchasa nie tylko jako arcykapłana, którego określa mianem „zwierzchnika przybytku” (dosłownie: „aby rządził świętymi”)⁹⁷,

as secondary cultic officials in subjection to the Aaronides is well documented in post-exilic literature. L.G. PERDUE, *Wisdom and Cult*, s. 192.

⁹¹ R. PETRAGLIO, *Il libro che contamina le mani*, s. 139-142.

⁹² R. Petraglio dostrzega tu wyraźne podobieństwo do wydarzeń związanych z kultem złotego cielca i postawą Mojżesza. R. PETRAGLIO, *Il libro che contamina le mani*, s. 144-145.

⁹³ *Ben Sira seems intent on proving that Phinehas was the legitimate successor to the high priesthood (45:24-25); according to 4Macc 18,12, there had been disputes about the authentic succession of high priest*. P.W. SKEHAN, A.A. DI LELLA, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 513.

⁹⁴ *Cierto que, con Heli, el sacerdocio pasó de la descendencia de Eleazar a la de Itamar, tercero y cuarto hijos, respectivamente, de Aarón; pero por poco tiempo, ya que Salomón depuso a Abiatar y transfirió el sacerdocio a Sadoc, descendiente de Eleazar. Los Macabeos, que fueron sacerdotes, se declaran hijos de Fines. Eran hijos de Jojarib, descendiente de Eleazar. En realidad, el sacerdocio de Aarón no era sino figura del de Jsucristo, sacerdote eterno, en el que solamente se cumple al pie de la letra esta palabra. El sacerdocio levítico fue abolido con su venida al mundo*. G. PÉREZ RODRÍGUEZ, «Eclesiástico», s. 1280.

⁹⁵ Tekst hebrajski Syr 50,24b brzmi następująco: *i niech zachowa z nim [Szymonem] przymierze z Pinchaszem, które nie powinno być zerwane ani w stosunku do niego, ani jego potomstwa przez wszystkie dni nieba*. Zdaniem A. Minissale’a pierwotny tekst hebrajski został zmieniony przez tłumacza greckiego – wnuka Syracha, dlatego że w międzyczasie ród Aarona utracił sukcesję na urządzie arcykapłańskim, dlatego też pierwotne błogosławieństwo odnoszące się do Szymona, zostało przemienione na ogólne błogosławieństwo całego Izraela. A. MINISSALE, *Siracide*, s. 241; M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 281; J. MARBÖCK, «Der Hohepriester Simon in Sir 50», 224-226; A. MINISSALE, *La versione greca del Siracide. Confronto con il testo ebraico alla luce dell’attività midrascica e del metodo targumico* [Analecta Biblica 133], Roma 1995, s. 223-224; O. MULDER, «Two Approaches», s. 230-232; R. PETRAGLIO, *Il libro che contamina le mani*, s. 146; G. SAUER, *Jesus Sirach/Ben Sira*, s. 338; P.W. SKEHAN, A.A. DI LELLA, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 554.

⁹⁶ L.G. PERDUE, *Wisdom and Cult*, s. 192; G. PÉREZ RODRÍGUEZ, «Eclesiástico», s. 1280; P.W. SKEHAN, A.A. DI LELLA, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 513-514; G. SAUER, *Jesus Sirach/Ben Sira*, s. 311; J. VELLA, «Eclesiástico», s. 194.

⁹⁷ Tekst grecki brzmi *prostatain hagiōn*. Jest on dwuznaczny i zależy od interpretacji substantywizowanego przymiotnika *hagiōn*. Jeśli uznamy, że jest to *genetivus pluralis* rodzaju męskiego, to należałoby przetłumaczyć go jako *świętych* (w znaczeniu świętych ludzi, por. Syr 45,2), a jeśli uznamy, że jest to *genetivus pluralis* rodzaju nijakiego, to będzie odnosił się on do świętych przedmiotów (por. Syr 7,31), czyli być może do przybytku.

w. 24b), lecz także „zwierzchnika ludu swojego”⁹⁸. Takie określenie pozycji Pinchasa wydaje się znów odzwierciedlać pozycję arcykapłana w społeczności powygnaniowej, ukazując go nie tylko jako najwyższego kapłana, lecz także przywódcę narodu.

W reinterpretacji przymierza, które Bóg zawarł z Pinchaszem i jego potomstwem, Syrach posuwa się do bardzo śmiałego podkreślenia trwałości i nierozzerwalności tegoż przymierza. W w. 25 mędrzec mówi, że Bóg zawarł przymierze z Dawidem odnoszące się do dziedziczenia jego królestwa przez jednego tylko jego syna, przymierze zaś zawarte z Pinchaszem, a co za tym idzie z rodem Aarona, nie dotyczy tylko jednego z jego synów, lecz całego jego potomstwa⁹⁹. Przymierze z zawarte z Pinchaszem obejmuje kult i władzę religijną, to zaś zawarte z Dawidem panowania nad ludem i władzy cywilnej¹⁰⁰.

Syrach po raz kolejny powtarza i uwydatnia to, co powiedział w odniesieniu do Aarona: tylko jego potomkowie, z woli samego Boga, mogą być kapłanami, a co za tym idzie – również arcykapłanami. Nikt, kto nie należy do tego rodu, nie może być uznany za prawowitego arcykapłana¹⁰¹.

Jeśli spojrzymy na ostatnie stychy poświęcone Pinchasowi (w. 26) z perspektywy wydarzeń związanych z walką o urząd arcykapłański¹⁰², to możemy

⁹⁸ Thus Ben Sira suggests clearly that Phinehas is leader not only in religious affairs but also in the political realm. P.W. SKEHAN, A.A. DI LELLA, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 514.

⁹⁹ The meaning of 45:25 is not certain. What Ben Sira probably means when he writes that the „covenant with David” „was an individual heritage through one son alone” (45:25c) is that the kingship was transmissible to „one son alone” by direct succession, whereas „the heritage of Aaron is for all his descendants” (45:25d), i.e., the priestly power is granted to every male in Aaron’s line in the sense that every one of these descendants could exercise the priestly office and claim their rewards as priest”. P.W. SKEHAN, A.A. DI LELLA, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 514. Perhaps Sirach’s main intent is to stress the authority and claim to perpetuation of the Aaronic covenant by putting it on an equal basis with the Davidic covenant which was „forever”. L.G. PERDUE, *Wisdom and Cult*, s. 193. Das zeigt an, daß er auch für die Zukunft keinen Davididen an der Spitze des Volkes erwartet, sondern diese Position als bleibendes Privileg der Hohenpriester betrachtet. H. STADELMANN, *Ben Sira als Schriftgelehrter*, s. 159. Ben Sirac mette a confronto l’impegno di Dio con Davide e l’impegno di Dio con Aronne, privilegiando quest’ultimo. Ma ciò avviene perché la funzione della monarchia all’epoca di Ben Sirac non ha più rilevanza. R. PETRAGLIO, *Il libro che contamina le mani*, s. 127.

¹⁰⁰ J.L. CRENSHAW, «The Book of Sirach», s. 843; S.M. OLYAN, «Ben Sira’s Relationship to the Priesthood», s. 283-285; G. PÉREZ RODRÍGUEZ, «Eclesiastico», s. 1280-1281; J. VELLA, «Eclesiastico», s. 194-195. Nella doppia alleanza con Aronne (vv. 7.15) e con David (qui e 47,11), Ben Sira privilegia la prima rispetto alla seconda, che considera senza rilevanza politica nel suo tempo. A. MINISALE, *Siracide*, s. 218.

¹⁰¹ The struggle for control of the priesthood by the Oniads and the Tobiads illuminates this particular observation. The Oniads were related to Aaron on the paternal side, but the Tobiads laid claim to Aaronite ancestry through the maternal side. J.L. CRENSHAW, «The Book of Sirach», s. 843; L.G. PERDUE, *Wisdom and Cult*, s. 193; G. SAUER, *Jesus Sirach/Ben Sira*, s. 311-312.

¹⁰² A.A. di Lella jednoznacznie odnosi ten werset do toczącej się za czasów Syracha walki o urząd najwyższego kapłana: *In the little hymn at the end of this section, Ben Sira prays for other high priests, esp. The contemporary Simeon II and his sons, who are the legitimate representatives of Phinehas [...] Ben Sira probably alludes here to the intrigues of the Tobiads against Simeon II and his son Onias III, the legitimate high priest because they were descended from Phinehas.* P.W. SKEHAN, A.A. DI LELLA, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 514.

zinterpretować je jako odezwę mędrca do jego rodaków¹⁰³, aby kierując się mądrością, sprawiedliwie osądzili toczącą się na ich oczach rywalizację i aby ocenili ją w świetle tradycji i praw, jakie sam Bóg przyznał kapłanom¹⁰⁴. Albowiem tylko i wyłącznie wierność tym tradycjom i zachowanie ich pozwoli Izraelowi żyć dostatnio i zachować swoją sławę.

2.3. SZYMON (50,1-21)

Powróćmy do Szymona i wyvodu poświęconego jego osobie. Jak już powiedzieliśmy wcześniej, trudno doszukać się bezpośrednich i jednoznacznych odniesień do toczącej się rywalizacji o urząd arcykapłański po jego śmierci. Wydaje się jednak, że tekst ten zawiera wiele ukrytych odniesień do ówczesnej sytuacji. Naszym zdaniem cały tekst Syr 50,1-21 jest jednym wielkim opowiedzeniem się po stronie prawowitego arcykapłana, jakim był Oniasz III i ewentualnie także Jazon (obaj pochodzili z rodu Aarona i mieli pełne prawo wstąpienia na urząd arcykapłański). Szymon przedstawiony jest jako idealny arcykapłan¹⁰⁵, w którym ucieleśniają się wszystkie najważniejsze cechy i przymioty najwyższego kapłana¹⁰⁶.

Wersety od 1. do 4. włącznie, które poświęcone są działalności budowlanej Szymona, ukazują go jako arcykapłana, przywódcę ludu zatroskanego o dobro i bezpieczeństwo ludzi powierzonych jego władzy¹⁰⁷. Można doszukać

¹⁰³ H. Duesberg, I. Fransen i A. Minissale odnoszą to wezwanie nie do wszystkich Izraelitów, lecz jedynie do kapłanów pochodzących z rodu Aarona. H. DUESBERG, I. FRANSEN, *Ecclesiastico*, s. 75; A. MINISSALE, *Siracide*, s. 219.

¹⁰⁴ M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 280; J. VELLA, «Ecclesiastico», s. 195.

¹⁰⁵ *Ben Sira's praise of Simon II harks back to that of Aaron, Simon becomes the epitome of the priest who fulfills the covenant made with Aaron and Phinehas*. B.G. WRIGHT III, «Fear the Lord and Honor the Priest», s. 194. *Man darf die beiden Sichtweisen wohl als göttliche Grundlegung des Priestertums in Aaron und Pinhas und als ideale Realisierung in der Gestalt und Funktion Simons bezeichnen, die zugleich als Wunschbild für die Zukunft gilt*. J. MARBÖCK, «Der Hohepriester Simon in Sir 50», s. 217.

¹⁰⁶ *Simeon can, however, be presented as an expression and a realization of the biblical virtues expressed in the praise of the two parts of biblical canon. The unique features of both parts of the biblical canon, expressed through the thematic particularity of the two parts of the Praise of the Fathers, are fulfilled in the person of Simeon. Simeon is thus a fulfillment not of history but of the ideal religious types representative of Scripture in its entirety [...] Ben Sira seeks to describe him as the ideal person. He does this by appeal to the typology he has already established in the Praise of Fathers. This typology classifies different types of personalities and activities, corresponding to the different parts of Scripture. Simeon is then described as someone possessing the ideal and representative qualities of the heroes of both parts of the Praise of the Fathers. Simeon is presented in a way that suggests he is synthesis of two types, corresponding to the Torah and the Prophets. He thus provides in his person an integration of what are otherwise distinct features, representing different forms of religious perfection*. A. GOSHEN-GOTTSTEIN, «Ben Sira's Praise of the Fathers: A Canon-Conscious Reading», w: *Ben Sira's God. Proceedings of the International Ben Sira Conference Durham – Ushaw College 2001* [BZAW 321], Berlin-New York 2002, s. 261-262; T.R. LEE, *Studies in the Form of Sirach 44-50*, s. 12-19.

¹⁰⁷ G. SAUER, *Jesus Sirach/Ben Sira*, s. 338-339.

się tu aluzji do arcykapłanów-uzurpatorów, którzy nie szukali i nie troszczyli się o dobro powierzonego im ludu, a jedynie o własne egoistyczne interesy, które zupełnie nie liczyły się z dobrem narodu.

Również opis wyglądu arcykapłana, który wychodził z przybytku, odgrywa ważną rolę w zamieszaniu wokół urzędu arcykapłana spowodowanego kupieniem go przez tego, kto nie miał prawa do objęcia go. Powyższy opis nie posiada jedynie wielkich walorów poetyckich, lecz zawiera w sobie ważne treści teologiczne, które czynią z niego jeden z najwznioślejszych i najbardziej teologicznie rozwiniętych i pogłębionych tekstów dotyczących starotestamentalnego kapłaństwa. Porównanie opisu arcykapłana Szymona (Syr 50,5-10) i Mądrości (Syr 24,13-17) ukazuje wiele elementów wspólnych¹⁰⁸:

Szymon (Syr 50,5-10)	Mądrość (Syr 24,3-17)
kwiat róży na wiosnę (w. 8a)	krzew róży w Jerychu (w. 14b)
młody las Libanu (w. 8c)	cedr na Libanie (w. 13a)
ogień i kadzidło w kadzielnicy (w. 9a)	obłok kadzidła w przybytku (w. 15d)
drzewo oliwne okryte owocami (w. 10a)	wspaniała oliwka na równinie (w. 14c)
cyprys wznoszący się do gór (w. 10b)	cyprys na górach Hermonu (w. 13b) ¹⁰⁹ .

Zbieżności w opisie wyglądu Szymona i Mądrości nie są przypadkowe. Arcykapłan zostaje ukazany jako wcielenie boskiej Mądrości¹¹⁰. Na tym jednak nie wyczerpuje się wielkość prawowitego arcykapłana. Należy zwrócić po-

¹⁰⁸ A. MINISSALE, *Siracide*, s.238.

¹⁰⁹ T. MAERTENS, *L'éloge des pères*, s. 105; J. Marböck, «Der Hohepriester Simon in Sir 50», 219; G. SAUER, *Jesus Sirach/Ben Sira*, s. 339.

¹¹⁰ *In the mind of ben Sira, the high priest and his colleagues, as they carry out the sacrificial service, perfectly embody that Wisdom which elsewhere he identifies with the Torah.* R. HAYWARD, «Sacrifice and World Order: Some Observations on Ben Sira's Attitude to the Temple Service», w: *Sacrifice and Redemption. Durham Essays in Theology*, red. S.W. Sykes, Cambridge 1991, s. 23. L.G. Perdue podkreśla również utożsamienie się Mądrości z kultem izraelskim. Podstawą tego utożsamienia jest Syr 24,10-12. L.G. PERDUE, *Wisdom and Cult*, s. 189-190. *Der universale, kosmische Aspekt der hohepriesterlichen Liturgie Simons in K. 50 erfährt eine gewichtige Bestätigung durch eindeutige Bezüge des Textes zur großen Aretalogie der Weisheit Sir 24. Der Vergleich der Pracht der Erscheinung Simons in 50,6-12 mit Bäumen und Pflanzen aus ganz Israel sowie kultischen Ingredienzen entsprechen in vielen Details der Gestalt der von Gott ausgehenden universalen Weisheit, ihre Gegenwart im Kult auf dem Zion und ihrem Wachsen und Blühen in Israel nach Sir 24,10-15.* J. MARBÖCK, «Der Hohepriester Simon in Sir 50», s. 223; J.L. CRENSHAW, *Old Testament Wisdom. An Introduction. Revised and Enlarged*, Louisville 1998, 145; B.G. WRIGHT III, «Fear the Lord and Honor the Priest», s. 195-196.

nadto baczną uwagę na jeszcze inne zbieżności, które dotyczą opisu wyglądu Szymona. Zestawienie tego opisu z chwałą Bożą wyrażającą się w naturze (Syr 42,15–43,33, a zwłaszcza 43,1-12) ukazuje, podobnie jak w przypadku Mądrości, znaczące zbieżności:

Szymon (Syr 50,5-10)		Natura (Syr 43,1-12)	
gwiazda zaranna	(w. 6a)	gwiazdy	(ww. 9-10)
księżyc w pełni	(w. 6b)	księżyc	(ww. 6-8)
słońce błyszczące	(w. 7a)	słońce	(ww. 2-5)
tęcza wspaniale błyszcząca	(w. 7b)	tęcza	(ww. 11-12)

Wspaniałość wyglądu arcykapłana Szymona jest analogiczna do wspaniałości Bożej chwały, którą objawia stworzony świat¹¹¹. J. Maier ukazanie się arcykapłana w swoim uroczystym stroju liturgicznym określa jako rodzaj teofanii samego Boga. W Syr 50 jest ona wzmocniona przez fakt, że Szymon został ukazany tuż po wyjściu z najświętszego miejsca świątyni, w której przebywała chwała Boża¹¹².

Dzięki tym odniesieniom do boskiej mądrości i chwały Bożej wpisanej w naturę – Szymon – prawowity najwyższy kapłan, jest odbłaskiem i wcieleniem zarówno boskiej mądrości, jak i chwały Bożej¹¹³, a ponadto kontynu-

¹¹¹ *Ben Sira beschreibt damit ein kühnes Bild des Vergleiches zwischen der von Gott geschaffenen kosmischen Welt mit der in der Person des Priesters erscheinenden erscheint. Aber nicht nur die himmlische Welt tritt in Erscheinung, sondern auch die geschaffene Welt der Natur.* G. SAUER, *Jesus Sirach/Ben Sira*, s. 339; J.G. SNAITH, «Ben Sira's supposed Love of Liturgy», *VT* 25:1975, s. 173. A. Goshen-Gottstein i T.R. Lee stwierdzają, że postać Szymona, zwłaszcza jego chwała i wspaniałość, zostały przedstawione na wzór Aarona i Pinchasa. A. GOSHEN-GOTTSTEIN, «Ben Sira's Praise of the Fathers», s. 263-264; T.R. LEE, *Studies in the Form of Sirach 44-50*, s. 13-15.

¹¹² *In view of the description of the High Priest Simon in Sir 50:1-21 [...] the appearance of the High Priest in his official garments represented, according to the cultic tradition, a kind of theophany (in Sir 50:5-7 it is compared to the appearance of a star of light, the full moon, the sun, and the rainbow). This is reinforced by the fact that Sir 50 places this event at the hekal of the temple house, the High Priest returning and reappearing as from the abode of the kabod inside.* J. MAIER, «Self-Definition, Prestige, and Status of Priests Towards the End of the Second Temple Period», *BTB* 23:1993, s. 141. *Die reiche Bekleidung diente ebenso der Verhüllung wie der Sichtbarmachung der göttlichen Herrlichkeit.* G. SAUER, *Jesus Sirach/Ben Sira*, s. 309-310. Powyższe słowa G. Sauera odniósł do opisu stroju Aarona w Syr 45,7-13, ale możemy je przypisać również do opisu wyglądu Szymona. J. MARBÖCK, «Der Hohepriester Simon in Sir 50», s. 222.

¹¹³ *Nous nous étonnerons moins des longues descriptions imagées de Ben Sira si nous nous rappelons que, pour l'oriental, encore de nos jours, le vêtement n'est pas seulement le moyen de voiler une nudité ou d'accorder un bel extérieur à un personnage ; le vêtement exprime son être même et la fonction qu'il remplit dans la communauté. Le vêtement sacerdotal est magnifique et resplendissant non seulement pour honorer le prêtre qui le porte, mais avant tout parce que le sacerdoce est le véhicule de la Gloire*

uje on i rozwija poprzez sprawowanie kultu dzieło boskiej mądrości, czyli wprowadzanie i utrzymywanie boskiego porządku w stworzonym kosmosie¹¹⁴. W żadnej innej księdze *Starego Testamentu* teologia kapłaństwa nie została wyniesiona na tak wysoki poziom. Boskie przymioty, które reprezentuje w swej osobie arcykapłan, odnoszą się jednak jedynie do prawowitego arcykapłana, a nie do uzurpatora, który nie posiada wymaganego przez tradycję pochodzenia, a co za tym idzie również prawa do tego, aby piastować ten urząd.

Podobną do opisu wyglądu Szymona funkcję pełni ostatnia część fragmentu poświęconego temu arcykapłanowi, a mianowicie opis liturgii sprawowanej w czasie Dnia Przebłagania (Kpł 16)¹¹⁵ i codziennej ofiary porannej lub wieczornej celebrowanej pod przewodnictwem najwyższego kapłana (Syr 50,11-21)¹¹⁶. Tylko prawowity arcykapłan może ważnie sprawować kult, który jest główną i najważniejszą formą dialogu Boga ze swoim ludem i, według teologii liturgii Syracha, gwarantem porządku kosmicznego wpisanego w dzieło stworzenia, który kieruje całym kosmosem. Jedynie arcykapłan, który pełni swój urząd zgodnie z prawem, może przekazywać narodowi wybranemu błogosławieństwo Boga i wypowiadać nad ludem Jego święte imię¹¹⁷. Arcykapłan, który pełniłby swój urząd niezgodnie z prawem, nie może ważnie sprawować kultu i pośredniczyć pomiędzy Bogiem i Jego ludem, zgodnie z tym, co mędrzec wyraził w 34,18b-19a: *dary bowiem grzeszników* (tekst grecki mówi o *nieprawych – pozbawionych Prawa*) *nie są mile [Panu]. Nie ma upodobania Najwyższy w ofiarach bezbożnych.*

PODSUMOWANIE

W „Pochwale ojców” mędrzec, jak to pokazaliśmy analizując teksty mówiące o arcykapłanach, odnosi się do toczącej się walki o urząd najwyższego

de Dieu dans son peuple et que cette Gloire s'exprime dans l'éclat même des ornements. T. MAERTENS, *L'éloge des pères*, s. 98.

¹¹⁴ *Der Hohepriester vollzieht und entfaltet auch das Werk der Weisheit bzw. der Kult spiegelt die göttliche Ordnung des Kosmos [...] Das kultische Geschehen in K. 50,5-21 ist nochmals Verdichtung und Reflex von Israels Weisheit und Tora.* J. MARBÖCK, «Der Hohepriester Simon in Sir 50», s. 224.

¹¹⁵ J.L. CRENSHAW, «The Book of Sirach», s. 859.

¹¹⁶ A. Minissale uważa, że wersety 6-10 odnoszą się do Dnia Przebłagania, a wersety 11-16 do codziennej ofiary porannej lub wieczornej, natomiast wersety 20-21 mogą stanowić odniesienie do Dnia Przebłagania lub do codziennej ofiary. A. MINISSALE, *Siracide*, s. 237-240. Por. obszerne opracowanie poświęcone liturgicznemu umiejscowieniu opisanych w Syr 50,5-21 ceremonii liturgicznych: F.O. FEARGHALL, «Sir 50, 5-21: Yom Kippur or The Daily Whole-Offering?», *Bib* 59:1978, s. 301-316.

¹¹⁷ *Er [odnosi się do arcykapłana, przyp. autora] ist im besonderen der Garant für die Gegenwart Gottes inmitten des Volkes, indem er die feierlichen Zeremonien im Kult vollzieht und den Kultteilnehmern den Segen Gottes spendet.* G. SAUER, *Jesus Sirach/Ben Sira*, s. 338.

kapłana, ale czyni to w sposób *implicite* – nie piętnuje wprost i bezpośrednio uzurpatorów¹¹⁸. Pojawia się wobec tego pytanie: dlaczego nie opowiedział się wyraźnie i stanowczo przeciw nieprawowitemu arcykapłanowi? Wydaje się, że odpowiedź na nie związana jest z odpowiedzią na pytanie: kim był Syrach? Czy kapłanem – jak uważa wielu egzegetów¹¹⁹, a może był pisarzem w służbie kapłanów lub nauczycielem prowadzącym szkołę, w której przekazywał swoim uczniom zdobytą mądrość?¹²⁰ Abstrahując od dokładnej odpowiedzi na to pytanie, możemy się domyślać, iż kimkolwiek był Syrach, jawne i bezwzględne opowiedzenie się przeciw nieprawowitemu arcykapłanowi mogło pociągnąć poważne konsekwencje wobec Mędrca ze strony najwyższego kapłana-uzurpatora, dlatego Syrach w ten zawołowany sposób wyraził swoją jednoznaczną opinię na temat nieprawowitego (niepochodzącego z rodu Aarona) arcykapłana, który bezprawnie pełnił najważniejszy za czasów Syracha urząd w społeczności Izraela.

Nie możemy wykluczyć również możliwości, że za czasów Syracha, gdy pisał on swe dzieło, walka o urząd arcykapłana nie była jeszcze na tyle wyraźnie zarysowana, aby domagała się zajęcia ostrego i jednoznacznego stanowiska, choć jest to mało prawdopodobne.

Na zakończenie przytoczymy jeszcze jeden tekst z *Księgi Mądrości Syracha*. Tekst ten, być może także trzeba byłoby umieścić w perspektywie rozważań dotyczących walki o urząd arcykapłana, gdyż na pewno wiele mówi o postawie mędrca wobec kapłanów:

*Z całej duszy bój się Pana
i szanuj Jego kapłanów!
Z całej siły miłuj Tego, co cię stworzył,
i sług Jego nie opuszczaj!
Bój się Pana i oddawaj cześć kapłanowi,
oddaj część mu należną, jak ci nakazano (Syr 7,29-31ab)¹²¹.*

Powyższy tekst, jak i pozostałe części „Pochwały ojców” poświęcone Aaronowi, Pinchasowi i Szymonowi ukazują Syracha jako człowieka przywią-

¹¹⁸ *Il suo [odnosi się do Syracha] decisivo intervento a favore degli Oniadi e in difesa dei privilegi dei discendenti di Aaronne e di Pinehas, mostra che gli uni e gli altri erano al tempo oggetto di contestazione.* M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 281.

¹¹⁹ H. Stadelmann w cytowanej powyżej monografii (*Ben Sira als Schriftgelehrter*) twierdzi stanowczo, że Syrach był kapłanem. Inaczej uważa Wright. B.G. WRIGHT III, «Fear the Lord and Honor the Priest», s. 190-191.

¹²⁰ M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 280; S.M. OLYAN, «Ben Sira's Relationship to the Priesthood», s. 262-267.

¹²¹ Zdaniem Hengela wiersze Syr 7,29-31ab są ściśle powiązane z rywalizacją o urząd najwyższego kapłana, której poświęciliśmy ten artykuł. M. HENGEL, *Giudaismo ed ellenismo*, s. 281.

zanego do kultu i stanu kapłańskiego, któremu sprawy związane ze sferami życia religijnego nie były obojętne¹²², wręcz przeciwnie, stanął on w obrońnię prawowitego arcykapłana i opowiedział się przeciw uzurpatorom¹²³. W swojej teologii kapłaństwa opowiada się za tradycją kapłańską, według której jedynie potomkowie Aarona byli kapłanami, a co za tym idzie, tylko członek tego rodu mógł pełnić urząd arcykapłana¹²⁴.

BIBLIOGRAFIA

DUESBERG H., FRANSEN I., *Ecclesiastico*, Torino-Roma 1966; MAERTENS T., *L'éloge des pères (Ecclesiastique XLIV-L)* [Lumière et vie 5], Bruges 1956; MARBÖCK J., «Der Hohepriester Simon in Sir 50. Ein Beitrag zur Bedeutung von Priestertum und Kult im Sirachbuch», w: *Thesaurus of Wisdom. Studies in Ben Sira and The Book of Wisdom. Fs M. Gilbert* [BETL CXLIII], red. N. Calduch-Benages, J. Vermeylen, Leuven 1999, s. 215-229; MINISSALE A., *Siracide (Ecclesiastico)* [Nuovissima versione della Bibbia 23], Torino 2002³; MULDER O., *Simon the High Priest in Sirach 50* [Supplements to the Journal for the Study of Judaism 78], Leiden-Boston 2003; MULDER O., «Two Approaches: Simon the High Priest and YHWH God of Israel/God of All in Sirach 50», w: *Ben Sira's God. Proceedings of the International Ben Sira Conference Durham – Ushaw College 2001* [BZAW 321], Berlin-New York 2002, s. 221-234; OLYAN S.M., «Ben Sira's Relationship to the Priesthood», *HTR* 80:1987, s. 261-286; PÉREZ RODRÍGUEZ G., «Ecclesiastico», w: *Biblia Comentada, IV: Libros Sapienciales* [Biblioteca de autores cristianos], red. M.G.Cordero, G. Pérez Rodríguez, Madrid 1967², s. 1072-1305; PETRAGLIO R., *Il libro che contamina le mani. Ben Sirac rilegge il libro e la storia d'Israele*, Palermo 1993; SAUER G., *Jesus Sirach/Ben Sira* [Das Alte Testament Deutsch. Apokryphen 1], Göttingen 2000; SKEHAN P.W., DI LELLA A.A., *The Wisdom of Ben Sira* [AB 39], New York 1987.

¹²² Na temat stosunku Syracha do kultu i kapłaństwa zob.: S.M. OLYAN, «Ben Sira's Relationship to the Priesthood», s. 261-262.

¹²³ *In a perusal of this eulogy, Sirach may be seen most certainly as a loyalist to the priestly institution of the postexilic cult, and especially to the office of the high priest. The panegyric to Aaron in 45:6-22 demonstrates his devoted loyalty to the Aaronic priesthood.* L.G. PERDUE, *Wisdom and Cult*, s. 191. *Sirach's obvious concern to support the Zadokite-Oniad privilege should be understood within the tumultuous struggles concerning the office following the death of Simon II whose son became embroiled in political controversy and eventually was removed from office by Antiochus IV and replaced first by Jason, the brother of Onias, and later following the removal of Jason, by Menelaus, a Tobiad, who outbid Jason for the Office.* L.G. PERDUE, *Wisdom and Cult*, s. 193.

¹²⁴ S.M. OLYAN, «Ben Sira's Relationship to the Priesthood», s. 267-286.